

UNIVERZITA KARLOVA

FARMACEUTICKÁ FAKULTA V HRADCI KRÁLOVÉ

KATEDRA SOCIÁLNÍ A KLINICKÉ FARMACIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**K DĚJINÁM VÝROBY LÉČIV A LÉČIVÝCH
PŘÍPRAVKŮ VI.
FIRMA ZDENĚK KLAN A DÍLČÍ INVENTÁŘ
SPECIALIT**

KRISTINA FLIEGEROVÁ

Vedoucí diplomové práce: PharmDr. Jan Babica, Ph.D.

HRADEC KRÁLOVÉ 2020

Poděkování:

Ráda bych poděkovala zejména vedoucímu mé diplomové práce, PharmDr. Janu Babicovi, Ph.D., za trpělivost a čas, který mé práci věnoval a v nesnázích se mi snažil být nápomocen. Dále patří velký dík Mgr. Ladislavě Valáškové, Ph.D., a Mgr. Ladislavu Svatošovi, kteří mi poskytli všestrannou pomoc při vypracování předkládané diplomové práce.

Prohlášení

„Prohlašuji, že tato práce je mým původním autorským dílem. Veškerá literatura a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a v práci jsou řádně citovány. Práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Hradci Králové 2020

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje dějinám výroby léčiv a léčivých přípravků, firmě Zdeňka Klana a dílčímu inventáři specialit. Prvním úkolem práce bylo zpracovat dějiny firmy Zdeněk Klan, která působila v době průmyslové výroby léčiv a léčivých přípravků, tzv. specialit. Zdeněk Klan dokázal využít situace a vybuodoval vlastní podnik *Dr. Mr. Zdeněk F. Klan farmaceuticko-chemická laboratoř*, jenž figuroval v letech 1924–1948. Svými výrobky dokázal konkurovat ostatním podnikům. Výroba byla zaměřena zejména na aplikační formy pro interní lékařství. Vedle humánních přípravků vyráběl i přípravky pro veterinární použití.

Klanův podnik podlehl v roce 1948 procesu znárodnění, kdy byly znárodněny všechny podniky nad 50 zaměstnanců a následně byl zrušen. Na základně studia zejména archivních pramenů uložených v Českém farmaceutickém muzeu v Kuksu byla vypracována práce popisující tuto firmu od jejího vzniku až po proces znárodnění, včetně životopisu Zdeňka Klana.

Vedle zpracování informací o Klanově firmě bylo úkolem zinventarizovat část sbírky specialit a zpřístupnit ji tak následnému muzejně–badatelskému využití prostřednictvím vzniklého inventáře. Speciality byly získány ze zásob léčivých přípravků určených k inventarizaci. Každému léčivému přípravku bylo přiřazeno inventární číslo, název, pořízena obrazová dokumentace a byl detailně zpracován od množství/dávky, přes aplikační formu, indikaci až po registrační číslo. Všechna tato data jsou uložena v elektronické databázi s názvem Bach ProMuzeum, ve které se veškeré tyto informace dají podle potřeb filtrovat a vyhledávat.

Abstract

The diploma thesis deals with the history of the production of medicines and medicinal products, the company of Zdeněk Klan and a partial inventory of specialties. The aim of the thesis was to map the time, which was characterized by the industrial production of drugs and medicines, the so-called specialties. Zdeněk Klan was able to take advantage of the situation and build his own company *Dr. Mr. Zdeněk F. Klan pharmaceutical-chemical laboratory*, operating in the years 1924–1948. He was able to compete with other companies with his products. The production was focused mainly on application forms for internal medicine. In addition to human preparations, he also produced preparations for veterinary use.

The Klan Company succumbed to the process of nationalization in 1948, when all companies with more than 50 employees were nationalized and subsequently abolished. On the basis of the study of mainly archival sources stored in the Czech Pharmaceutical Museum in Kuks, a thesis was prepared describing this company from its establishment to nationalization. His CV was also prepared.

In addition to processing information about Klan's company, the task was to invent a part of the collection of specialties and thus make it available for subsequent museum-research use through the resulting inventory. These were obtained from stocks of medicines intended for inventory. Each medicinal product was assigned by an inventory number, a name, image documentation was taken, and it was processed in detail from the amount / dose through the application form, indication to the registration number. All this data is stored in an electronic database called *Bach ProMuzeum*, in which all this information can be filtered and searched as needed.

Obsah

1.	Úvod a cíl práce.....	7
2.	Metodika.....	10
3.	Léčivá specialita	12
3.1	O léčivých specialitách a jejich právním vymezení.....	12
3.2	Rozdělení léčivých specialit a jejich propagace.....	14
3.3	Vnímání specialit odbornou společností	15
4.	Farmaceutická průmyslová výroba.....	17
4.1	Od počátku farmaceutického průmyslu do roku 1945	17
4.2	Farmaceutický průmysl po roce 1945	19
5.	Doc. PhDr. PhMr. Zdeněk František Klan	21
5.1	Životopis	21
6.	Dr. Mr. Zdeněk F. Klan farmaceuticko-chemická laboratoř	28
6.1	Speciality vyrobené firmou Zdeněk Klan	32
6.1.1	Sebromal	35
6.1.2	Venoscleran 5%	36
6.1.3	Glucosa soluta 40%.....	37
6.1.4	Theopar	38
6.1.5	Uracyl–salol	39
6.1.6	Glucvertosa 10%	40
6.1.7	Calcium chloratum 10%.....	41
6.1.8	Amenal	42
6.1.9	Proseptol.....	43
7.	Inventář zpracovaných specialit	44
7.1	Program pro evidenci a inventarizaci specialit Bach ProMuzeum	45
8.	Závěr.....	49
9.	Přílohy	52
10.	Seznam zkratk	75
11.	Seznam obrázků.....	76
12.	Seznam tabulek.....	78
13.	Seznam literatury	79

1. Úvod a cíl práce

Prvním cílem této práce bylo zprostředkovat dějiny firmy Zdeněk Klan prostřednictvím dostupné literatury a archivních pramenů. Během vypracování kapitol týkajících se Zdeňka Klana a jeho firmy jsem vycházela zejména z fondu Zdeněk Klan, který je uložen v Českém farmaceutickém muzeu (dále ČFM) v Kuksu. Tématikou firmy Zdeňka Klana se nikdo přede mnou ještě komplexně nezabýval. Osobnosti Zdeňka Klana se částečně věnovalo několik publikovaných prací. Nejdetailnější práce¹ pochází od Jaroslava C. Nováka, která vznikla ve spolupráci s ČFM a byla publikována v časopise FOR GOLF. Publikace popisuje Klana jako nadšeného golfistu, zahrnuje i stručný popis jeho podnikatelského, vědeckého a osobního života. Další práci představuje přednáška historiků ČFM², která se zaměřuje na Klanův výrobní podnik, jeho znárodnění a na soudní proces. Několik nejzákladnějších informací o Klanovi jsem našla také v knize *Farmacie ve dvacátém století* od Pavla Drábka a Zdeňka Hanzlíčka.³ Tam byl však Klan ale představen jako významná osobnost bez hlubších detailů. Abych tedy mohla vytvořit podrobnější a celistvější příběh Zdeňka Klana, musela jsem pečlivě prostudovat jeho fond, zejména dochovanou korespondenci, vysvědčení i nejrůznější soudní rozsudky. Kromě shrnutí dosavadních poznatků jsem navíc svou práci obohatila o některé nové informace.

Předkládaná práce je členěna do několika kapitol. Firma Zdeněk Klan byla výrobcem léčivých specialit⁴, a proto se úvodní kapitola věnuje vysvětlení pojmu léčivá specialita. V dané kapitole je uváděna jak definice specialit, tak jejich legislativní vymezení, rozdělení do jednotlivých typů a rozdíl mezi nimi. Nechybí ani postoj odborné společnosti vůči těmto přípravkům. Problematika se zabývá i specialitami zahraničními.

Následující kapitola popisuje okolnosti formování tuzemského farmaceutického průmyslu, jehož vyústěním byla mimo jiné i existence Klanova podniku. Kapitola

¹ Jaroslav C. NOVÁK: *Zdeněk F. Klan – Dobrý člověk ve špatné době*. ForGolf, roč. 2016, č. 2–3.

² Ladislav SVATOŠ – Jan BABICA – Vladislava VALÁŠKOVÁ: *Případ Klan – Farmaceutická kontrola jako nástroj represe v totalitním Československu*. Česká a slovenská farmacie, ročník 2019, č. 6., s. 266.

³ Pavel DRÁBEK – Zdeněk HANZLÍČEK, *Farmacie ve dvacátém století*, Praha 2005, s. 44.

⁴ Označení *specialita* znamená hromadně vyráběný léčivý přípravek (HVLP). Vyznačovaly se speciální lékovou formou, způsobem výroby či úpravou chuti a vzhledu. – Václav RUSEK – Vladimír SMEČKA, *České lékárny*, Praha 2000, s. 82.

rozšiřuje povědomí o dějinách výroby léčiv a léčivých přípravků⁵ před rokem 1850 až do poloviny 20. století. Soustředí se zde na průmyslovou revoluci, která zásadně změnila postavení lékárníků. Lékárníci, kteří jako jediní před rozvojem průmyslové revoluce pracovali s léčivy a léčivými přípravky, starali se o jejich výrobu, skladování i výdej, byli najednou postaveni před tovární výrobu, která je začala v jejich činnosti omezovat a dala jejich povolání zcela jiný rozměr. Vymezili se tak lékárníci „odpůrci“, kteří se snažili rozvíjejícímu se průmyslu postavit a lékárníci „průkopníci“, jež dokázali tehdejší situaci správně uchopit a převedli svou výrobu na tovární.

Klíčovou roli v rozvoji tovární výroby hrály lékárny. Právě zde začali lékárníci „průkopníci“ vybavovat své místnosti stroji a moderními technologiemi.⁶ Speciality byly často tak oblíbené, že lékárníkům již nestačily prostory laboratoří a vybudovali tak nové prostory, které již nepřipomínaly lékárně, ale spíše výrobní podnik.⁷

Významnými průkopníky českého farmaceutického průmyslu byl např. Gustav Hell v Opavě. Ten roku 1883 přesunul svou výrobu nejprve do objektu bývalého mlýna a následně do budovy v Komárově, kde svého času bývala chemická továrna.⁸ Dalšími významnými osobnostmi byl Benjamin Fragner a jeho potomci. Právě Benjamin Fragner koupil roku 1857 lékárně a již tehdy věděl, že produkce v co největším množství je ekonomicky nejvýhodnější. Tuto myšlenku po jeho smrti převzal syn Karel a začal lékárně rozšiřovat přikoupením dalšího domu. Vnuci Richard a Jiří pak v Dolních Měcholupech vybudovali úspěšný průmyslový podnik.⁹

Zdeněk Klan, meziválečný velkovýrobce a vědec, dokázal stejně jako výše zmínění průmyslníci využít situace a roku 1924 založil podnik *Dr. Mr. Zdeněk F. Klan farmaceuticko-chemická laboratoř*.¹⁰

⁵ Na základě terminologie vypracované Václavem Ruskem rozumíme pod pojmem *léčivo* látku, která vykazuje účinek na živý organismus (tedy se projevuje schopností onemocnění předcházet, léčit jeho příznaky a příčiny nebo např. ovlivňovat fyziologické funkce). *Léčivý přípravek* je produkt, který vzniká technologickým zpracováním jednoho nebo více léčiv a je uzpůsobený k tomu, aby se aplikoval do organismu. –Václav RUSEK – Mária KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie a dějiny farmacie*, Praha 1983, s. 66–69.

⁶ Dagmar BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie v Českých zemích*, Praha 2003, s. 64.

⁷ František DOHNAL, *Studijní texty k dějinám farmacie*, Praha 2014, s. 85.

⁸ D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 65.

⁹ V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 84; Eva STUPKOVÁ, *Výrobní program lékárny U Černého orla na Malé Straně*. Hradec Králové 2018. Rigorosní práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, s. 31–36

¹⁰ L. SVATOŠ - J. BABICA -V. VALÁŠKOVÁ: *Případ Klan*, s. 266.

Druhým cílem práce bylo zinventarizovat část sbírky specialit a zpřístupnit ji tak prostřednictvím vzniklého inventáře dalšímu muzejně–badatelskému využití. Pomocí programu Bach ProMuzeum bylo zdokumentováno a zaevidováno 500 specialit. V oblasti evidence specialit jsem navázala na diplomovou práci své předchůdkyně Moniky Brožové¹¹, která s tímto programem v ČFM pracovala jako jedna z prvních. V příloze práce je uvedena tabulka všech zinventarizovaných přípravků, která uvádí inventární číslo přípravku, jeho název a jméno výrobce. Zbytek informací k daným přípravkům lze dohledat v programu Bach ProMuzeum.

¹¹ Monika BROŽOVÁ, *K dějinám výroby léčiv a léčivých přípravků VII., Inventář sbírky specialit 5.* Hradec Králové 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové.

2. Metodika

Během vypracovávání diplomové práce jsem vycházela jak z archivních, tak i nearchivních pramenů. Popisnou metodou byl přiblížen vývoj farmaceutického průmyslu před rokem 1850 až do znárodnění ve 20. století, přičemž jsem využívala zejména dostupnou literaturu.

Vzhledem k tomu, že tématu o firmě Zdeněk Klan nebyla doposud věnována přílišná pozornost, nebylo možné z dostupné literatury dostatečně čerpat. Během vypracování své práce jsem čerpala především z archivního fondu Zdeněk Klan, uloženého v ČFM v Kuksu. Studium tohoto fondu jsem zpracovala dějiny firmy a stručný životopis tohoto významného muže prostřednictvím dochované korespondence, dokladů o studiu, soudních a právních sporů, upomínkových předmětů, ceníků a specialit, poznámek, zápisků, publikací či reklamních sdělení.

Mimo tento fond jsem dále hledala informace v dobových periodikách, zejména v Časopise českého lékárnictva, kde byly k dohledání inzeráty propagující výrobky Klanovy firmy nebo stručné články o jeho osobnosti. Vodítkem při zpracovávání daného tématu mi byly i internetové zdroje, které jsem se snažila před použitím kriticky zhodnotit a posoudit jejich relevantnost.

Druhou částí mé práce bylo muzeologické zpracování souboru specialit. Za úkol jsem měla zinventarizovat 500 položek, které byly vzaty ze zásoby muzeologicky nezpracovaných léčivých přípravků ČFM určených k zařazení do jeho sbírky specialit. Soubor specialit k inventarizaci mi byl poskytnut vedoucím práce a pocházel ze skupiny léčivých přípravků domácích výrobců a ze staršího období (přibližně do období 60. let 20. století). Tento soubor specialit tedy mohl potenciálně obsahovat i speciality vyrobené firmou Zdeněk Klan.

Speciality a další farmaceutické výrobky (zdravotnické prostředky, doplňky stravy, kosmetické přípravky aj.) se do muzea dostávaly a stále dostávají různými cestami. Jsou to dary od jednotlivců, ať už laiků nebo lékárníků, institucí či jsou získávány aktivním sběrem. Takto získané předměty projdou rámcovým roztríděním, jsou dočasně uloženy a postupně zinventarizovány a zařazovány do sbírkových fondů. Předběžné roztrídění probíhá do několika skupin, především podle typu výrobku (speciality, zdravotnické

prostředky atd.), v rámci skupiny specialit jsou přípravky rozděleny podle přibližného stáří na starší (cca do 60. let 20. století) a mladší (od přibližně 70. let 20. století), podle původu (u starších na domácí nebo zahraniční výrobce), případně jsou vyčleněny další skupiny. Časově méně náročné předběžné roztrídění umožňuje s předměty v případě potřeby omezeně pracovat (tzn. vyhledávat konkrétní výrobky nebo typy výrobků) již před vlastní inventarizací.

Během zadávání nezaevidovaných specialit do programu Bach ProMuzeum jsem postupovala tak, že jsem každé specialitě přiřadila inventární číslo, zadala její název a místo uložení, charakterizovala ji stručným popiskem (zda se jedná o lékařský vzorek, vzorek zdarma či je určena k výdeji na lékařský předpis) a zadala výrobce. Jako další informace jsem do programu vkládala množství/dávku (v kusech nebo hmotnostních či objemových jednotkách), název aplikační formy (např. injekce, tablety, dražé, kapky, granulát, masti, krémy, pasty aj.), indikační skupinu, kategorii 1 nebo 2 (zda se jednalo o jednoduchý či složený přípravek), typ dispenzačního (primárního) a transportního (sekundárního) obalu, šarži, registrační číslo, město a zemi výrobce. Většinou jsem informace vyčetla přímo z obalu přípravku, v případě určení indikace (příp. země) jsem použila jiné zdroje, mezi které patří katalogy daných výrobců, ceníky, souhrnné seznamy léčivých přípravků, dobové učebnice farmakologie nebo jsem čerpala přímo z dochovaných příbalových letáků.

3. Léčivá specialita

3.1 O léčivých specialitách a jejich právním vymezení

Existence nejstarší léčivé speciality „*Oleum balsami Magistri Galli de Monte Syon*“ sahá až do poloviny 15. století.¹² Označení léčivá specialita se vžilo až během 19. století jako nový typ¹³ léčivých přípravků. Jejich vznik byl iniciován tovární výrobou léčivých přípravků, která u nás probíhala od konce 18. století.¹⁴ Označení specialita patřilo hromadně vyráběným léčivým přípravkům (HVLP)¹⁵ a charakteristická pro ně byla speciální léková forma, způsob výroby či úprava chuti a vzhledu¹⁶. Název *specialita* je dnes spíše historickým pojmem, avšak odborníci z řad farmaceutických historiků s ním dodnes pracují.

Speciality vznikaly jak na vědeckém podkladě, tak na základě všeobecně známých informací (konkrétnímu vysvětlení jednotlivých typů specialit se věnuje následující podkapitola). Bohužel časem začaly vznikat i takové speciality, které vzešly od pochybných výrobců a byly mnohdy i zdraví ohrožující. Aby se těmto nekalým praktikám předcházelo, roku 1833 vznikla první právní úprava, která zakazovala lékárnám léky bez zhotoveného předpisu a známého přesného složení prodávat či inzerovat. Lékárny tedy mohly vyrábět a prodávat pouze takové léčivé přípravky, které měly všeobecně známý předpis a ten musely i následně archivovat kvůli kontrolám.¹⁷ Teprve v roce 1894 byly speciality poprvé definovány zákonem. Nařízení ministerstva vnitra ze dne 17. 12. znělo takto: „*Za farmaceutické speciality smějí se pokládati toliko takové farmaceutické výrobky, v nichž látky za léčiva uznané jako např. Balsan Copaiv, Ol. Santali apod., nebo farmaceutické přípravky, jako např. Extr. Filic. maris, Extr. Cubebae aj. farmaceutické preparáty nebo jejich směsi, jsou*

¹² F. DOHNAL, *Studijní texty k dějinám*, s. 85.

¹³ Tovární výrobu léčivých přípravků větvíme do dvou typů. Vedle léčivých specialit jsou druhým typem galenika neboli galenicky vyráběné léčivé přípravky. Jedná se např. o tinktury, sirupy nebo masti používané buď přímo jako léky, nebo jako poloprodukty pro další léčivé přípravky. –V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 82.

¹⁴ TAMTÉŽ, s. 81–82.

¹⁵ Momentálně definici HVLP již nikde nevyhledáme. K dispozici je jen definice léčivého přípravku v zákoně o léčivech.

¹⁶ V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 82; Milan CHALABALA a kol., *Encyklopédia farmácie*, Bratislava 1991, s. 389.

¹⁷ Vít KOPEČNÝ, *Příspěvky k dějinám farmaceutického průmyslu 1. díl*. Hradec Králové 1979. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, s. 34; V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 82.

uvedené v novou dispenzační formu pro užívání účelnější.“¹⁸ Vyplývalo z něj, že specialita nabízela něco vylepšeného než stávající přípravek.

Následné změny v definici roku 1905 a 1909 původní znění jen zestručňovaly. I roku 1925 usilovala farmaceutická veřejnost (reprezentovaná např. Svazem československého lékárnictva nebo Hlavním grémiem v Praze) na ministerstvu zdravotnictví o to, aby definicí speciality byla myšlena nová látka, která přináší i nový biologický účinek.¹⁹

Pozdější definice v nařízení vlády z roku 1926 o výrobě specialit a obchodu s nimi v lékárnách²⁰ zněla takto: „*Léčivými specialitami jsou jednoduché nebo složené léky podle lékařského (veterinárního) předpisu z látek terapeuticky účinných ve zvláštní dispenzační formě, vyznačujíc se buďto novými vlastnostmi nebo zvláštními přednostmi ve srovnání s léky již zavedenými, anebo jevící se účelným dispenzačním tvarem, stabilitou, chutí, atd., tedy vlastnostmi, jimiž předčí dispenzační tvary, v nichž všeobecně mohou lékárny léky připravovati a vydávati. Jsou to hotové přípravky určené buď k přímému prodeji nebo k použití lékařem (veterinářem). Specialitami nejsou jednoduché organopreparáty anebo jejich směsi, bakteriologické přípravky, jednoduchá séra, očkovací látky a přirozené nebo umělé minerální vody.*“²¹ Farmaceutická veřejnost tak nedosáhla svých požadavků.

Od roku 1926 až do roku 1950 padaly různé návrhy na definování léčivé speciality. V tomto mezidobí se o definice snažila např. komise Československé lékárnické společnosti. Žádná ale nebyla vydána. Nařízení ministerstva zdravotnictví z roku 1950 „O zabezpečení výroby a dovozu hodnotných léčiv“ specifikuje speciality jako hromadně vyráběné léky. Přesněji se jedná o: „...jednoduchá nebo složená léčiva v hotové formě a jednoduché úpravě. Za hromadně vyráběné léky se považují také jednoduché nebo složené diagnostické přípravky a desinfekční přípravky, kterých používá při provádění zdravotní péče, pokud jsou v hotové formě a v jednotné úpravě.“²²

¹⁸ Ladislav BÍLEK, *Léčivé speciality*, Časopis československého lékárnictva 15, č. 2, 1935, s. 36.

¹⁹ E. STUPKOVÁ, *Výrobní program.*, s. 43–45.

²⁰ V. RUSEK–V. SMEČKA, *České lékárny*, s.82

²¹ Oldřich TOMÍČEK (red.), *Lékárnická učebnice*, Praha 1938, s. 39.

²² V. KOPEČNÝ, *Příspěvky k dějinám I. díl.*, s. 30–33.

3.2 Rozdělení léčivých specialit a jejich propagace

Speciality jako jednu z domén farmaceutického průmyslu rozdělujeme do několika typů. Prvním typem jsou speciality vyráběné velkými farmaceutickými firmami. Měly vědecký podklad, byly klinicky ověřené²³ a nesly odbornou informaci pro lékaře.²⁴ Další typ specialit vznikl na základě všeobecně známých informací a zkušeností. Vyráběly je malé výroby i lékárenské laboratoře. Řadíme k nim i tzv. domácí speciality určené k prodeji pouze v lékárně, která je vyprodukovala. Třetím typem byly i takové speciality, jež vzešly od nedůvěryhodných výrobců a jejichž složení nebylo známo jak kvantitativně, tak kvalitativně a nebylo ani určitelné. Výrobci pak propagovali pochybné výrobky skrz reklamu v tisku. Dostaly tak název „tajné speciality“, nebo také „arkána“.²⁵

Speciality můžeme dále rozlišovat na základě způsobu jejich uvádění na trh. Všeobecné speciality mohly být propagovány tiskem a mohly se prodávat ve všech lékárnách. Speciality domácí se tiskem nabízet nesměly.²⁶

Speciality musely být na základě nařízení vlády z let 1894 a 1901 před uvedením na trh ohlášeny na příslušném úřadu a musely být registrovány²⁷. Domácí speciality se hlásily na zemském úřadě a všeobecné na Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (dále MVZdTV). Ohlašovány mohly být pouze prostřednictvím lékárníků. Ohlašovatelem směl být pouze majitel veřejné lékární, nájemce či jiný odpovědný správce. Každá změna ve specialitě se musela ohlásit a opět znovu projednat, jako kdyby se jednalo o novou specialitu.

Ministerstvo vydávalo každoročně obnovovaný seznam dovolených specialit a tento seznam musel vlastnit každý, kdo se specialitami pracoval na úrovni výroby nebo prodeje. Za specialitu ručil vždy ohlašovatel. Lékárník, pokud nebyl zároveň ohlašovatelem, ručil za správné skladování a expiraci speciality.²⁸

²³ Ve druhé polovině 19. století se vědecký výzkum postupně přesunoval na vysoké školy a od roku 1870 se přesunul aplikovaný výzkum do farmaceutického průmyslu. – V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie*, s. 141.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 142.

²⁵ V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 82.

²⁶ O. TOMÍČEK, *Lékárnická učebnice*, s. 39.

²⁷ V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 82.

²⁸ O. TOMÍČEK *Lékárnická učebnice*, s. 39–40.

Propagace specialit probíhala různými způsoby. Vycházely brožury, inzeráty, vědecké články, dále byla možnost vyvěsit přímo v lékárně či na veřejnosti reklamní plakáty nebo zboží nabízet prostřednictvím kalendářů a letáků.²⁹

Obrázek č. 1: Inzerce Klanovy speciality

3.3 Vnímání specialit odbornou společností

Tajné speciality neunikly pozornosti odborníků. Kvůli jejich nejasnému kvantitativnímu i kvalitativnímu složení se na ně začali soustřeďovat chemičtí analytici. V 70. letech 19. století se začaly tyto speciality rozšiřovat natolik, že vzbudily zlost jak u lékařů, tak lékárníků a sklidili od nich velkou kritiku.³⁰ Reakcí na onu činnost byla nařízení z let 1894 a 1901 (viz výše).

Problémy nedělaly pouze tajné speciality neurčitého složení, ale také speciality zahraniční. Odborná společnost se snažila na cizí speciality upozorňovat například formou odborných článků v Časopise českého lékařnictva. Roku 1903 vyšel článek o zahraničních specialitách a jejich dopadech na tuzemskou farmacii. Článek kritizoval nesmyslné množství a ceny cizích specialit, které jsou k nám zbytečně dováženy v drahých obalech. Odsuzoval také import těchto specialit na úkor podpory našich lékárníků, kteří by přípravky dle receptur dokázali vyrobit také a za podstatně nižší

²⁹ V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 83.

³⁰ TAMTÉŽ, s. 82.

cenu. Cizozemské speciality byly často neznámého složení, navíc se silnou inzerčí v novinách a s návodem k užívání na štítku, z čehož plynuly obavy ze samoléčení pacientů. Lékárník byl tak dotlačen cizozemské speciality nakupovat a pacientovi je na přání nebo na lékařský předpis vydat.³¹

Nejen lékárníci řešili problém se zahraničními specialitami, ale také lékaři se k dané problematice začali vyjadřovat. Kritizovali Státní ústav pro zkoumání léčiv, který nestíhal velké množství specialit kontrolovat. Dále se jim nelíbilo, že jim denně do schránky chodilo nepřehledné množství letáků s nabízenými specialitami. Nedostatečné vědomosti o různých specialitách následně vedly k tomu, že lékař nevědomky předepsal předraženou a pochybnou specialitu. Přesto ale lékaři proti samotnému předepisování specialit námitky neměli. Ušetřilo to práci s vypisováním zdlouhavého lékařského předpisu. Někdy byli také ochotni prostřednictvím lékařských vzorků³² dát výrobcí zpětnou vazbu na danou specialitu od pacienta.

Speciality vyrobené tuzemskými podniky neodpovídaly kvalitě, kterou by si lékaři představovali. Podle nich výrobci např. nespolehlivě naplňovali ampulky nebo vyráběli nekvalitní organoterapeutické preparáty. Lékaři tak skrz články v časopisech poukazovali na výrobní nedostatky našeho farmaceutického průmyslu.

Lékaři dále navrhovali vznik instituce, která by speciality kontrolovala především z hlediska farmakologicko-terapeutického a tyto informace uveřejňovala. Podle lékařů by se tato instituce měla skládat z odborníků ze všech odvětví jako jsou farmakologové, chemici nebo farmaceuti. Snažili se o zavedení receptáře pro lékaře, ve kterém by odborníci doporučili pouze prostudovanou specialitu.³³

³¹ J. ROESSLER, *O specialitách*, Časopis českého lékárnictva 22, č. 13, 1903, s. 338.

³² Vzorky specialit se mohly lékařům zasílat pouze do tří let od registrace. Speciality byly označeny nápisem „lékařský vzorek“ a signatura nesla poznámku „doručit jen do lékáren.“ – E. STUPKOVÁ, *Výrobní program.*, s. 45.

³³ Lékárnické speciality, *Věstník českých lékařů*, 38, č. 14, 1926, s. 223–224.

4. Farmaceutická průmyslová výroba

4.1 Od počátku farmaceutického průmyslu do roku 1945

Přelom 18. a 19. století byl velkým mezníkem, kdy se začala vydělovat velkovýroba z malovýroby v oblasti léčiv a léčivých přípravků.³⁴ Tato proměna probíhala na pozadí probíhající průmyslové revoluce. Rok 1855³⁵ byl v Rakouské monarchii přelomovým, jelikož páté vydání rakouského lékopisu povolilo lékárnám nakupovat chemická léčiva od velkovýrobců.³⁶ Lékárníkům tak odpadala starost s finančně nákladnou výrobou.³⁷ Tento vývoj ukončil výrobu chemických léčiv v lékárnách a místo nich se tam již vyráběly pouze léčivé přípravky.³⁸

Mezi léty 1850–1870 došlo v Německu ke vzniku barvářského průmyslu, který podnítil rovněž výzkum a výrobu syntetických léčiv.³⁹ Tím u našich západních sousedů došlo k obrovskému rozvoji tovární výroby.⁴⁰ Na základě toho byla podnícena výroba chemických léčiv v továrním měřítku také u nás, jež začala v 70. letech 19. století. Jedněmi z nejvýznamnějších firem byly Spolek pro chemickou a hutní výrobu a Akciová továrna na vyrábění umělých hnojiv a lučebnin v Kolíně.⁴¹ Kvůli inovacím, které byly finančně nákladné, velkovýrobní konkurenci a zužování lékárenských činností začalo mnoho lékárníků opouštět svá povolání a pouze finančně prosperující podnikatelé byli schopni držet krok s rozvojem nových technologií.⁴²

Od konce 50. let 19. století se u nás začíná rozvíjet velkovýroba léčivých přípravků, tedy specialit. Jako nejstarší výrobce léčivých specialit u nás i v tehdejší Rakousku se do dějin zapsal Benjamin Fragner, který je po roce 1857 vyráběl

³⁴ V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 81.

³⁵ Do té doby lékárník pracoval jako jediný s výrobními prostředky a v lékárnách také vychovával učně, kteří pak později po dokončení vzdělání pokračovali ve svém oboru. – Jindřich JIROUT, *Československé lékárenství v letech 1945–1975*, Praha 1983, s. 15.

³⁶ E. STUPKOVÁ, *Výrobní program*, s. 42.

³⁷ D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 64.

³⁸ V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 82.

³⁹ Mezi synteticky hromadně vyráběná léčiva patřila např. kyselina salicylová, acetylsalicylová či salicylan sodný. O jejich výrobu se na našem území snažila roku 1893 i Akciová továrna na vyrábění umělých hnojiv a lučebnin v Kolíně, která vznikla roku 1871. Kvůli Německé konkurenci musela ale výrobu bohužel zastavit – D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 65; V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie*, s. 143.

⁴⁰ V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie*, s. 142.

⁴¹ D. BRONCOVÁ, *Historie farmacie*, s. 64–65.

⁴² V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 87.

ve své laboratoři lékárny U Černého orla v Praze na Malé Straně. Proslavil se specialitami „*Dr. Rosy balsám*“ a „*Pražskou domácí mastí*“.⁴³ Jeho léčivé speciality byly tak úspěšné, že se rozhodl svou lékárnu rozšířit. Plány ale nebyly kvůli jeho úmrtí naplněny a tento velkolepý projekt převzal syn Karel. Ten od roku 1889 v nově vybudované a rozšířené lékárně svou výrobu převedl na výrobu tovární. Proto zakladatelem české farmaceutické výroby je právě on.⁴⁴

V naší společnosti se vedle Karla Fragnera našli další jedinci, kteří dokázali tehdejší situaci ustát a využít a přešli na výrobu tovární.⁴⁵

Další z významných osobností byl Karel Vostřebal v Karlíně, který zde působil od roku 1902 jako farmaceutický výrobce. Známy byl výrobou galenik, pastilek a tablet. V době svého působení byl jediným, kdo vyráběl želatinové tobolky.⁴⁶

Důležitou osobností tuzemského farmaceutického průmyslu byl dále Gustav Hell, opavský lékárník, který roku 1883 převedl výrobu z lékárny U Bílého anděla do chemické továrny. Produkoval zde galenika, oplatky, sirupy (po celém světě ho proslavil např. „*Sirupus Colae compositus*“) a tobolky (proslulé „*Capsuale Guajacoli compositae*“).⁴⁷ Před koncem první světové války patřila jeho továrna k nejvýznamnějším v celém Rakousku. Roku 1952 se pak z ní stal národní podnik Galena.⁴⁸

Řada výrobních podniků vznikla po roce 1918. Byly to např. výrobní závody Remed, Pragochemia nebo Mariatherma. Jejich slibný začátek ale přibrzdila německá konkurence, zdlouhavé procesy s povolováním výroby specialit a záporná celní politika. I přes všechny tyto překážky a závislost na dovozu z Německa, Francie a Švýcarska došlo během třicátých let díky spojenému výzkumnému úsilí k výrobě například vitamínů a sulfonamidů. Surovinový nedostatek nastal s příchodem války a Československo ztratilo velkou část farmaceutického průmyslu v pohraničí.⁴⁹

⁴³ V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie*, s. 142–143.

⁴⁴ D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 68.

⁴⁵ V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie*, s. 143.

⁴⁶ D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 68.

⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 65.

⁴⁸ V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie*, s. 143.

⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 145.

V pozdějším období mezi domácí farmaceuty podnikající ve farmaceutické průmyslové výrobě patřil i Zdeněk Klan. V následujících kapitolách je tento významný muž našich farmaceutických dějin blíže představen.

4.2 Farmaceutický průmysl po roce 1945

Potřeba léčiv a zdravotního materiálu byla za druhé světové války tak silná, že vzniklo plno nových léčiv, zejména léčiv protiinfekčních, na srdeční onemocnění, krevní tlak a léčiv hormonálních. Perspektivní vyhlídky našeho průmyslu překazil Košický vládní program neboli Březnová dohoda pocházející z Moskvy, kterou československá vláda schválila 5. 4. 1945 v Košicích. Stať v něm zakomponovaná týkající se znárodnění klíčového průmyslu zařizla pokračování nadějných výzkumných projektů našich vědců.

Ti, kteří vlastnili farmaceutické továrny a výrobny a na které by mělo znárodnění jejich podniků fatální dopady se tomuto nastupujícímu procesu snažili zabránit. Vytvořili sdružení farmaceutického průmyslu a v říjnu 1945 poslali memorandum přímo ministrovi průmyslu, ve kterém vyjádřili své námitky proti plánované akci.⁵⁰ I přes všechnu snahu majitelů výroben byly přibližně o dva týdny později, 28. října 1945, dekretem prezidenta republiky č. 100 až 103 ze dne 24. října 1945 znárodněny všechny podniky, které zaměstnávaly více než 50 zaměstnanců.⁵¹ Byly to například farmaceutické továrny B. Fragner, Remed, Medica, Heisler, Roche či Interpharma.⁵² Podniky, které původně byly ve vlastnictví Němců, např. Hell nebo Schering, dekretem prezidenta republiky č. 108 z 25. října 1945 o konfiskaci majetku Němců, kolaborantů a zrádců⁵³, spadaly pod národní správu a vytvořily společně s výše jmenovanými znárodněnými podniky společnou organizaci, která nesla název Spojené farmaceutické závody (dále SPOFA). V českých zemích zůstal vedle SPOFY jen jeden velký výrobce, a sice Východočeské chemické závody, který produkoval léčiva v Rybitví. Se sídlem v Bratislavě vznikl vedle SPOFY druhý národní podnik Lučobné a farmaceutické závody.

⁵⁰ D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 76-78.

⁵¹ P. DRÁBEK – Z. HANZLÍČEK, *Farmacie*, s. 44.; J. JIROUT, *Československé lékárenství*, s. 33.

⁵² *Spojené farmaceutické závody startují*, Časopis českého lékárnictva 2, č. 8., 1946, s. 59.

⁵³ J. JIROUT, *Československé lékárenství*, s. 33.

O tři roky později roku 1948 nastala, na základě zákona č. 114/1948 Sb., o znárodnění některých dalších průmyslových a jiných podniků, další vlna znárodnování, jež postihla zbývajících 181 výroben léčivých přípravků, tím byl tak znárodněn zbytek farmaceutického průmyslu.⁵⁴ Ministerstvo zdravotnictví prostřednictvím tohoto zákona zakázalo lékárnám vyrábět jak speciality ke všeobecnému prodeji, tak i speciality domácí.⁵⁵ Podle zákona č. 271/1949 Sb., o výrobě a distribuci léčiv, směly vyrábět léčiva již pouze státní a národní podniky.⁵⁶ Počet specialit tak klesnul na 638 za rok 1949. V roce 1947 jich přitom bylo vyrobeno 2500. Znárodněna byla i firma Zdeňka Klana a společně s dalšími výrobními podniky (např. EKO, B. Vospálek, K. Vostřebal) připojena ke SPOFĚ.⁵⁷ Klanova firma později podlehla likvidaci.⁵⁸

⁵⁴ D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 77-78.; F. DOHNAL, *Studijní texty k dějinám*, s. 87.

⁵⁵ P. DRÁBEK – Z. HANZLÍČEK, *Farmacie*, s. 46.

⁵⁶ D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 78.

⁵⁷ Zuzana PÍSAŘÍKOVÁ, *Příspěvky k dějinám farmaceutického průmyslu V., firma Remed*. Hradec Králové 2007. Diplomová Práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, s. 14.

⁵⁸ L. SVATOŠ – J. BABICA – V. VALÁŠKOVÁ: *Případ Klan*, ročník 2019, č. 6., s. 266.

5. Doc. PhDr. PhMr. Zdeněk František Klan

5.1 Životopis

PhDr. PhMr. Zdeněk F. Klan se narodil 29. května 1894 v Dolních Kralovicích nad Želivkou. V Praze navštěvoval České reálné gymnázium, kde 6. července roku 1913 odmaturoval. Po maturitě absolvoval povinnou praxi v rodinné lékárně U Bílého lva, kterou po smrti otce Antonína roku 1913 zdědil Zdeňkův bratr Jaromír. Když roku 1915 vykonal Zdeněk úspěšně tyrocinální zkoušky⁵⁹, byl následně přijat na Filozofickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity⁶⁰ ke studiu farmacie.⁶¹

Fakultu ukončil roku 1917, když na výtečnou složil zkoušky z části praktické (analytická a farmaceutická chemie, farmakognozie) a teoretické (obecná a farmaceutická chemie, farmakognozie).⁶² Za několik měsíců po získání magisterského titulu byl Zdeněk jmenován profesorským sborem c. k. České lékařské fakulty v Praze demonstrátorem farmakologicko-farmakognostického ústavu lékařské fakulty za vedení prof. Dr. Kamila Lhotáka, za což mu bylo vypláceno 600 korun.⁶³ Klan byl mimo jiné v letech 1917–1920 zaměstnán v laboratoři při lékárně svého bratra Jaromíra U Bílého lva.⁶⁴

Na základě disertační práce na téma „*Příspěvek k monografii některých mydriatických Solanaceae*“ a po složení zkoušek z botaniky, chemie a filozofie byl roku

⁵⁹ Reforma studia roku 1889 přikazovala pro přijetí na vysokou školu absolvovat 6 gymnaziálních tříd a následně vykonat v případě maturanta 2 roky tyrocinální praxe, tzn. praxe v lékárně – V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie*, s. 154.

⁶⁰ V tomto období se farmacie studovala na fakultě lékařské a filozofické. Od roku 1920 bylo studium umožněno na fakultě přírodovědecké a lékařské. – V. RUSEK – M. KUČEROVÁ, *Úvod do studia farmacie a dějiny farmacie*, s. 154.

⁶¹ J. C. NOVÁK: *Zdeněk F. Klan – Dobrý člověk ve špatné době*. ForGolf, roč. 2016, č. 2–3; *Lékařnický věstník*, ročník III., vědecká příloha: *Časopis Českého lékařnictva*, ročník LVII., 1944, s. 99–100.

⁶² České farmaceutické muzeum, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl II. Vzdělání, Protokol o přísných zkouškách rigorosa farmaceutického.

⁶³ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl III. Služební, Dopis z děkanství České lékařské fakulty od prof. Lhotáka Klanovi, číslo 1265, ze dne 5. 12. 1917, Potvrzení děkanství Lékařské fakulty Univerzity Karlovy (dále LF UK) v Praze ze dne 14. 3. 1928.

⁶⁴ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl III. Služební, Kopie dopisu MVZdTV od Klana, Vysvědčení od bratra Jaromíra.

1920 prohlášen doktorem filozofie a následně přijat jako asistent výše jmenovaného ústavu.⁶⁵

Ještě ten samý rok vycestoval Klan díky MVZdTV pod záštitou Rockefellerovy nadace na jednoroční studijní pobyt do Spojených států amerických. Klanovi, jako výbornému studentovi a pracovníkovi, bylo umožněno prodloužit si pobyt v zahraničí o jeden rok. Ministerstvo s ním totiž počítalo jako s odborníkem, který měl pracovat ve Státním zdravotním ústavu.⁶⁶

Po celé dva roky bylo Klanovi v zahraničí umožněno studovat teoretické metody farmacie a následně si je i osobně vyzkoušet. První část pobytu strávil ve speciálních analytických laboratořích na Johns Hopkins University v Baltimore, na University of Chicago pracoval ve výzkumné laboratoři pro zkoušení potravin a současně se na zdejší univerzitě věnoval studiu mikrochemie alkaloidů. Po ukončení studia v Chicagu strávil měsíc ve světoznámé továrně na léčiva Parke, Davis and Company v Detroitu, kde poznal také praktickou část procesu výroby léčiv. Další část pobytu v zahraničí strávil ve výzkumných a kontrolních laboratořích ve Washingtonu a New Yorku. Rockefellerova nadace povolila Klanovi díky výborným referencím vycestovat do Londýna, kde poznal tamější továrnu na léčiva Burroughs, Wellcome and Company a do Paříže na École supérieure de pharmacie.⁶⁷ Klan zde získal možnosti poznat zahraniční produkty, nové drogy, nové kontrolní metody a získal tak obrovské zkušenosti.⁶⁸

⁶⁵ TAMTÉŽ, karton 54, Zpráva komise o žádosti PhDr. A PhMr. Zdeňka Klana o udělení venie docendi z farmakognosie ze dne 19. 6. 1946; TAMTÉŽ, karton 56, fascikl III. Služební, Potvrzení děkanství LF UK v Praze ze dne 14. 3. 1928.

⁶⁶ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl III. Služební, Dopis Klanovi od Presidia MVZdTV, 10. 9. 1920; Dopis profesorskému sboru LF UK od Československého velvyslanectví ve Washingtonu, číslo 9407, 23. 7. 1921.

⁶⁷ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl III. Služební, Kopie dopisu MVZdTV od Klana.

⁶⁸ Lékárnický věstník, ročník III., vědecká příloha: Časopis Českého lékárnictva, ročník LVII., 1944, s. 99–100.

Obrázek č. 2: Klanův suvenýr z Johns Hopkins University v Baltimore

Když se roku 1922 vrátil zpět do Prahy, vzdal se místa asistenta na farmakologicko-farmakognostickém ústavu. Začal pracovat pro MVZdTV, konkrétně při Odboru pro studium a přípravy reformy veřejné zdravotní péče. Tam zůstal až do roku 1927, dokud odbor nebyl zrušen. Vedle toho zároveň prováděl farmakognostickou kontrolu v Ústavu pro zkoumání léčiv. Ústav mu vyplácel pouhých 700 Kč měsíčně, a tak Klan roku 1923 založil chemicko-farmaceutickou laboratoř v lékárně svého bratra Jaromíra, které se souběžně věnoval. O dva roky později nastoupil do akciové společnosti Medica⁶⁹, která se zabývala výrobou chemikálií a léčiv, kde setrval po dobu tří let. Pracoval zde jako analytik a výzkumník a vedl také oddělení pro výrobu injekčních roztoků.⁷⁰

⁶⁹ Akciová společnost Medica byla jednou z prvních, která se pustila do tovární farmaceutické výroby. Její výrobky dokázaly konkurovat výrobkům zahraničním a byly i vyváženy mimo hranice. – „MEDICA“, *akciová továrna léčebnin a léčiv*, Lékárnické listy 22, 1929, s. 280.

⁷⁰ ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 54, Zpráva komise o žádosti PhDr. A PhMr. Zdeňka Klana o udělení venie docendi z farmakognosie, 19. 6. 1946; ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl III. Služební, kopie dopisu MVZdTV od Klana.

Klan se mimo jiné věnoval vědecké činnosti, zejména farmakognostické a farmaceutické botanice⁷¹. Roku 1926 odstartoval svou publikační činnost knihou „*Léčivé rostliny v kultuře*“. Kniha pojednávala o pěstování, sběru či sušení drog, a to jak domácích, tak světových, o obsahových účinných látkách a jejich významu v lékařské praxi. V dalších letech vyšly vědecké práce o ženšenu (*Panax ginseng*), o vodilce kanadské (*Hydrastis canadensis*) či blínu tupém (*Hyoscyamus muticus*). Velký důraz kladl na studium alkaloidního obsahu blínu černého. Výsledkem bylo farmakognostické dílo „*Hyoscyamus niger*“, jež vyšlo roku 1931. Následovaly práce zaměřené na obrovité borůvky, alkaloidní mikrochemické reakce čeledi Solanaceae nebo izotonizaci injekčních roztoků.⁷²

Nejvýznamnější Klanova práce se nazývala „*Influence of the period of vegetation and development of plant on the alkaloidal content of Hyoslyamus niger L.*“, za kterou dostal jako první cizinec Ebertovu cenu na sjezdu American Pharmaceutical Association v Torontu roku 1932.⁷³ V lednu téhož roku podal žádost o habilitaci (udělení veniae docendi) na Přírodovědecké fakultě UK pro všeobecnou farmakognosii.⁷⁴

Lékařská fakulta měla ovšem námitky proti udělení veniae docendi pro všeobecnou farmakognosii, proto Klan požádal fakultu o změnu na farmakoergasii.⁷⁵ Habilitace skončila z nejasných důvodů pro Klana neúspěšně.⁷⁶

Z dochovaných dokumentů se dá ale usoudit, že tyto dvě fakulty mezi sebou neměly dobré vztahy a dělaly si navzájem nepříjemnosti.

Roku 1932 dostal Klan povolení k provozování veřejné lékárny v Praze – Starých Strančicích.⁷⁷ Dva roky poté byl na Přírodovědecké fakultě UK jmenován lektorem farmakoergasie.⁷⁸

⁷¹ P. DRÁBEK – Z. HANZLÍČEK, *Farmacie*, s. 52.

⁷² Lékárnický věstník, ročník III., vědecká příloha: Časopis Českého lékařnictva, ročník LVII., 1944, s. 99–100.

⁷³ ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 54, Zpráva komise o žádosti PhDr. A PhMr. Zdeňka Klana o udělení venie docendi z farmakognosie, 19. 6. 1946.

⁷⁴ TAMTÉŽ, karton 57, fascikl IX. Habilitace, 5. 1. 1932, Potvrzení přírodovědecké fakulty o odevzdání žádosti za udělení veniae docendi pro všeobecnou farmakognosii.

⁷⁵ TAMTÉŽ, fond 57, fascikl IX. Habilitace, Žádost profesorskému sboru Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy (dále PŘF UK) v Praze 15. 11. 1932, 1946.

⁷⁶ J. C. NOVÁK: *Zdeněk F. Klan*, roč. 2016, č. 2–3.

Za druhé světové války se Dr. Klan projevil jako ušlechtilý a statečný člověk. Byl ochoten zapojit se do ilegální činnosti proti nacistům – po mnoha letech strávených v Americe a Anglii uměl výborně anglicky a byl v kontaktu s dlouholetým přítelem – stejně jako sám Klan – svobodným zednářem. Kromě toho ilegálně rozdával několik tun cukru, který byl vyroben v jeho továrně, což by v případě prozrazení mohlo být Němci považováno za vážnou sabotáž. Výroba cukru byla totiž přísně střežena a Klan s pomocí svého skladníka fingoval výrobní záznamy.

Kromě cukru poskytoval zdarma i léky vyrobené ve svém podniku. Cukr a léky zasílal vězňům v koncentračních táborech a poskytoval je rodinám po zavražděných.

V prosinci 1943 byl Klan zatčen gestapem. On sám se dlouhou dobu domníval, že na něho gestapo nasadilo provokatéra majora policie Reichstädtera, ale přesnou příčinu svého zatčení se dozvěděl až ke konci okupace.

Domnívám se, že byl zatčen v souvislosti s uvězněním strážmistra Mikeše, bývalého legionáře, se kterým se Klan dobře znal. Mikeš pracoval ve volných dnech na zahradě Klana. Oba dva si vzájemně důvěřovali a hovořili spolu o tématech, která byla za okupace stíhána nejvyššími tresty. Mikeše udal zahradník Kvapil, který pracoval na sousední zahradě. O této souvislosti svědčí i to, že při výslechu byl Klan gestapem tázán, o čem se se strážmistrem bavili a dále i to, že jej vyslychající chtěli vyprovokovat, aby se podíval v kanceláři gestapa do Mikešova spisu. Na otázky týkající se strážmistra Mikeše odpovídal Klan velmi všeobecně a byl bohužel prohlédnut.

Do Klanova věznění se vložil jeho advokát dr. Liehm, který přes své kontakty na gestapu dosáhl propuštění svého klienta. Klan musel za své propuštění zaplatit výkupné 50 000 Kč a 200 lahví kořalky dr. Gallovi, přednostovi udavačského oddělení.⁷⁹

Dne 29. 4. 1946 požádal Klan, již jako lektor přírodovědecké fakulty, tutéž fakultu o udělení veniae docendi pro farmakognosii.⁸⁰ Navrhovanou habilitační prací byla práce s názvem „*Srovnávací anatomie plodů rostlin okoličnatých oblasti republiky*“

⁷⁷ ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl VI. Lékárna, Povolení Zemského úřadu v Praze k provozování veřejné lékárny ze dne 15. 4. 1932.

⁷⁸ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl III. Služební, Rozhodnutí děkanství PŘF UK v Praze ze dne 4. 5. 1934.

⁷⁹ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl IV. Gestapo.

⁸⁰ TAMTÉŽ, karton 57, fascikl IX. Habilitace, Žádost profesorskému sboru PŘF UK v Praze 29. 4. 1946.

Československé“. Komise složená z profesorů Nováka, Kořínka a Skarnitze, který byl tehdy jediným profesorem farmakognozie na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy, se sešla k projednání žádosti v červnu roku 1946.⁸¹

Profesor Kořínek v říjnu téhož roku změnil názor. Pozval si Klana a začal jeho práci shazovat. Nutil ho, aby si habilitační žádost podal jinde. Klan ale nehodlal od svého původního cíle ustoupit.⁸² Usiloval o to, aby jeho práce byla co nejdříve publikována Československou akademií věd a umění. Toho se mu následující rok podařilo dosáhnout.⁸³

Klanovi v dosažení udělení veniae docendi stála další překážka. Jednalo se o spor mezi oběma fakultami. Fakulta lékařská měla obavy, že obor farmakognozie, který náležel výhradně jí, je v ohrožení. Bála se, že fakulta přírodovědecká má zájem na tom, aby si obor farmakognozie osvojila. Přírodovědecká fakulta se snažila fakultu lékařskou ujistit, že žádné takové plány nemá a že jí jde pouze o získání odborníka v oboru, který by seznamoval zájemce o doktorandské studium na přírodovědecké fakultě s novými poznatky v tomto oboru.⁸⁴

Přes všechny překážky se nakonec habilitační přenáška na téma „*Novodobé drogy*“ konala 19. června 1947 na Přírodovědecké fakultě UK a 22. 9. 1947 byl Klan prohlášen docentem v oboru farmakognozie na téže fakultě.⁸⁵

Krátce po získání svého titulu se Klan dostal opět do potíží kvůli nedostatečnému vzdělání svých pracovníků. To bylo za doby působení Zdeňka Klana celospolečensky velkým problémem. Magistři měli vysokoškolské vzdělání, kdežto o vyškolení a odborný růst laboratorního personálu se vůbec nikdo nestaral. Tito lidé měli pouze základní vzdělání a jejich výcvik byl prováděn až na pracovišti, přičemž se využívali pro kvalifikované úkony zcela běžně. Teorii a získání vědomostí se nikdo nevěnoval.⁸⁶ Následkem toho byl roku 1949 Klan usvědčen za smrt dítěte, která nastala po aplikaci

⁸¹ TAMTÉŽ, karton 57, fascikl IX. Habilitace, Žádost profesorskému sboru PřF UK v Praze 15. 11. 1932, 1946; TAMTÉŽ, karton 54, Zpráva komise o žádosti Zdeňka Klana o udělení venie docendi z farmakognozie ze dne 19. 6. 1946.

⁸² TAMTÉŽ, karton 57, fascikl IX. Habilitace 1932/1946, Klanovy poznámky z jednání o habilitaci.

⁸³ TAMTÉŽ, karton 57, fascikl IX. Habilitace, Dopis od doktora Černého ze dne 17. 12. 1946.

⁸⁴ TAMTÉŽ, karton 57, fascikl IX. Habilitace, korespondence mezi děkanem PřF UK a Klanem ze dne 21. 4. 1947.

⁸⁵ TAMTÉŽ, karton 57, fascikl IX Habilitace, Udělení veniae docendi děkanstvím PřF UK v Praze ze dne 23. 9. 1947.

⁸⁶ J. JIROUT, *Československé lékárenství*, s. 19–21.

fyziologického roztoku vyrobeného jeho firmou. Několik dalších dětí utrpělo zdravotní komplikace. Hustota těchto fyziologických roztoků byla mnohem vyšší, než bylo na ampulce uváděno. Klanovi bylo vyčteno, že fyziologický roztok vyrobila Věra Winterová, laborantka, dříve prodavačka klobouků, která již několikrát při práci pochybila. Na laborantku navíc nedohlíželi ostatní odborní pracovníci. Dalším problémem byly nevyhovující prostory a celkově selhání několikanásobné kontroly na úrovni jak dozoru nad výrobou, tak při vypouštění hotových výrobků z laboratoře.

Klan se snažil hájit tím, že on jako majitel firmy měl pod sebou odborné pracovníky, kteří na celý proces výroby měli dohlížet a osobní souhlas se zaměstnáním nekvalifikované laborantky nedal. Na svoji obhajobu dále tvrdil, že kontrolu prováděl jen u těch přípravků, u kterých to Státní zdravotní ústav vyžadoval. Přesto byl on a jeho další tři pracovníci odsouzeni z celkového počtu pěti obžalovaných. Zdeněk dostal skoro nejvyšší možný trest v délce dva a půl roku. Winterová byla odsouzena k jednomu roku vězení a její dva nařízení na 18 měsíců.⁸⁷ Vzhledem k tomu, že byl u nás platný Říšský zákon z roku 1852 117/1852, paragraf 336 a 337, který za újmy na zdraví dovoloval tresty od šesti měsíců do tří let těžkého žaláře⁸⁸, byl Klan velmi přísně odsouzen.

Problémy s habilitací, poválečný proces znárodnování, a nakonec i odsouzení k vězení byly jistě psychickým náparem. Svých 57. narozenin se již nedožil a zemřel 14. 5. 1951.⁸⁹

⁸⁷ ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl VII. Proces, Opis rozsudku Krajského soudu.

⁸⁸ Zákon ze dne 27.5.1852, Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, 117/1852 ř.z., paragraf 336–337. Dostupné na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-asi/?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

⁸⁹ P. DRÁBEK – Z. HANZLÍČEK, *Farmacie*, s. 52.

6. Dr. Mr. Zdeněk F. Klan farmaceuticko-chemická laboratoř

Počátky firmy Zdeněk Klan sahají do roku 1923, kdy si v Praze VII v Jirečkově ulici zřídil při lékárně svého bratra Jaromíra chemicko-farmaceutickou laboratoř. Koncesi⁹⁰ k jejímu provozování získal o rok později, 18. 1. 1924, kdy se dá hovořit o prvopočátcích jeho firmy *Dr. Mr. Zdeněk F. Klan farmaceuticko-chemická laboratoř*. Zdeněk Klan nebyl tehdy ani majitelem veřejné lékárny, ani nájemcem či jiným odpovědným správcem, a proto spolu se svým bratrem roku 1927 uzavřeli ústní dohodu, aby tak mohl speciality ohlašovat na MVZdTV. Ta zněla takto: „*Chemickou laboratoř bratra Dra. Zdeňka Klana povedu pod „Klanovou lékárnou“, pokud bratr Zdeněk za dobré uzná, proti náhradě 2 % z hrubého obrátu ročního za speciality mým jménem Mr. Jaromír Klan v minulosti neb v budoucnosti zadané.*“ Jinými slovy se dohodli na tom, že Jaromír poskytne Zdeňkovi službu, za kterou od něj dostane 2 % z hrubého ročního obrátu za zboží, které díky Jaromírovi mohl Zdeněk uvádět na trh.

Jaromír pod svým jménem nahlásil tyto speciality:

Stonegal, Eucillana syrup, Magma Milk, Lymphosyrup, Arsen – lymphosyrup, Arsen – lymphosyrup c. ferro, Lympholixir, Arsen – lympholixir, Arsen – lympholixir c. ferro, Jobismol, Haemorrhisan.

Dohoda uzavřená s dobrým úmyslem se roku 1932 přeměnila v dlouhý bratrský spor. Klan toho roku dostal koncesi k provozování veřejné lékárny. Obratem poslal Zdeněk Jaromírovi žádost o podpis, ve které žádá MVZdTV o převedení výše jmenovaných specialit na jeho jméno. Zároveň v žádosti žádá Jaromíra o to, aby u Obchodní a živnostenské komory odhlásil i následující slovní známky, které byly Klanovým duševním vlastnictvím.

⁹⁰ Za první republiky komplikoval lékárníkům cestu k vlastní lékárně koncesní systém. Koncese (neboli oprávnění k provozování nové veřejné lékárny) byla udělována na základě jasně daných pravidel a nové možnosti koncesi získat byly velmi silně omezeny. Majitelé okolních lékáren téměř vždy vznášeli námitky často až k nejvyššímu soudu ve Vídni. Soudní řízení se vlekla i několik let a byla drahá. Nová lékárna se mohla zřídít jen tam, kde pracoval lékař a kde byl zajištěn obvod s 10 000 obyvateli. Magistr farmacie mohl získat koncesi ke zřízení nové lékárny teprve po patnáctileté praxi ve veřejné lékárně a koncesi pro vedení již provozované lékárny po praxi pětileté. K tomu musel zaplatit poplatek, který byl stanoven zákonem a odpovídal počtu obyvatel ve městě. – J. JIROUT, *Československé lékárenství*, s. 15–27; D. BRONCOVÁ (ed.), *Historie farmacie*, s. 37–38; V. RUSEK – V. SMEČKA, *České lékárny*, s. 89.

Jednalo se o tyto slovní známky:

Stonegal č. 24.153

Magma Milk č. 25.621

Arsen – lymphosyrup č. 26.943

Lymphosyrup č. 26.944

Arsen – lymphosyrup c. ferro č. 30.661

Jaromír mu žádost podepsat odmítnul.⁹¹

Obrázek č. 3: Slovní známky Dr. Klana

Roku 1933 se bratři dohodli na tom, že Jaromír požadovanou žádost podepíše a Zdeněk vyplatí bratrovi 8 000 Kč.⁹² Podle následné korespondence je patrné, že se bratři usmířili.

⁹¹ ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl V. Továrna, Žaloba ze strany Zdeňka Klana ze dne 25. 3. 1933.

Jako ostatní lékárníci, i Zdeněk Klan byl závislý na dovozu surovin ze zahraničí. Odebíral suroviny od anglických společností. Listina z 5. 12. 1947 nabízí seznam anglických dodavatelů, z nichž nejvíce spolupracoval s následujícími:

Biddle, Sawyer a Co. Limited (obrat doposud činil cca 100–150. 000 Kč)

H. E. Daniel, LTD (obrat doposud činil cca 100–150. 000 Kč)

Carnegie Chemicals LTD (obrat menší cca 50–100. 000 Kč)

Smith a Co. (s firmou začínal spolupracovat)

May a Baker (s touto firmou byl obrat pouze malý)

Burroughs Wellcome a Co. (s firmou začínal spolupracovat)

V poválečné době roku 1945 začal Klan poptávat po realitních kancelářích nové prostory v okolí Strašnic. Svůj podnik chtěl umístit v tovární budově, protože jeho dosavadní výrobní místnosti byly roztroušeny po různých budovách.⁹³

V roce 1947 jeho firma zaměstnávala 103 zaměstnanců, vyrobila například 2 000 000 ampulí, 4 000 000 tablet a dražé, ale také plno dalších lékových forem.⁹⁴ Vedle chemiků a laborantky zaměstnával také úředníky, skladníky, prokuristu, asistenta drogerie či sekretářku.⁹⁵

Roku 1948 obdržel Klan Hlášení o předpokladech znárodnění podle zákona č. 114/1948 Sb. Na listině se uvádělo, že důvodem tohoto procesu je skutečnost, že se jedná o podnik chemicko-farmaceutický, jehož počet zaměstnanců od 1. 1. 1946 dosáhnul 50 osob.⁹⁶ Klanova firma tak podlehla znárodnění. Národním správcem firmy byla určena SPOFA, národní podnik, Praha II.⁹⁷ Vedení SPOFY navíc Klana následně odmítlo jako uchazeče o zaměstnání v jeho vlastním bývalém podniku. Oznámení mu

⁹² TAMTÉŽ, karton 56, fascikl V. Továrna, Nástin.

⁹³ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl V. Továrna, Dopisy realitním kancelářím ze dne 14. 5. 1945.

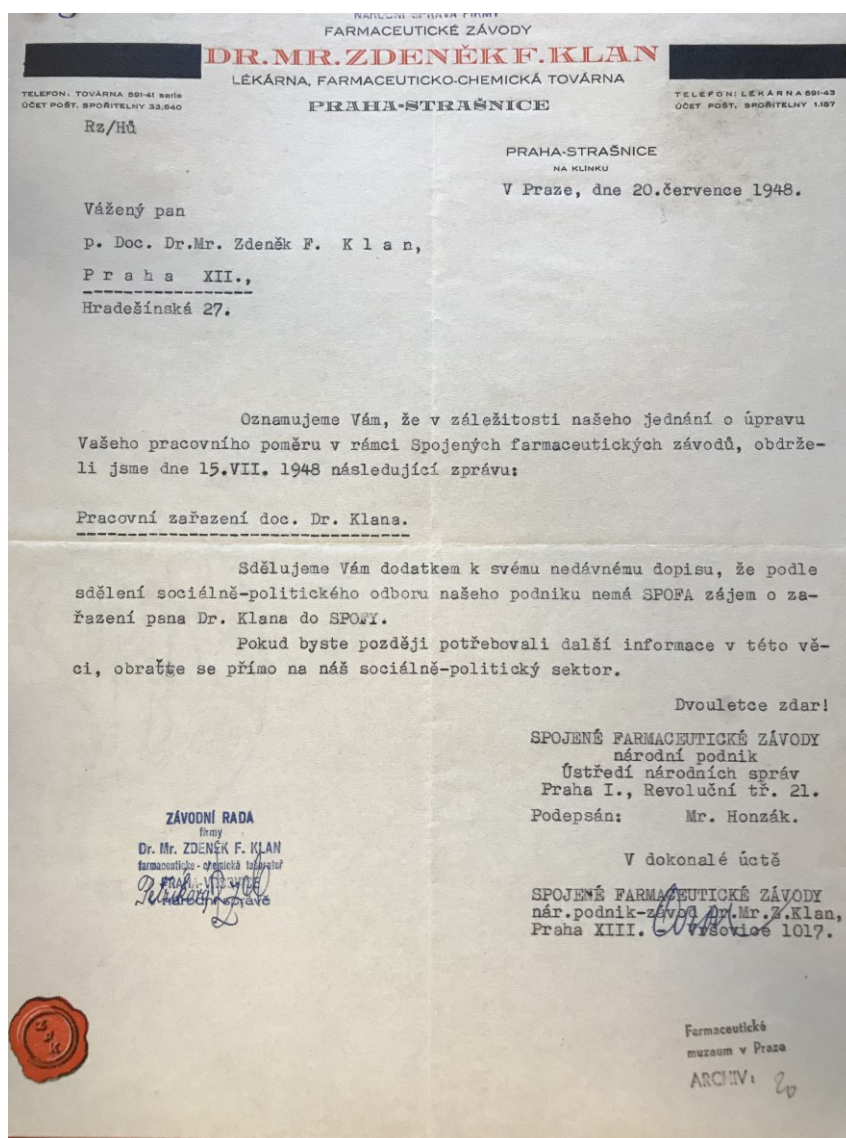
⁹⁴ L. SVATOŠ – J. BABICA – V. VALÁŠKOVÁ: *Případ Klan*, ročník 2019, č. 6.

⁹⁵ ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl V. Továrna, Seznam osob činných v podniku.

⁹⁶ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl V. Továrna, Hlášení o předpokladech znárodnění.

⁹⁷ TAMTÉŽ, karton 56, fascikl V. Továrna, opis zavedení národní správy od Zemského národního výboru v Praze ze dne 27. 2. 1948.

zaslalo prostřednictvím dopisního papíru, který měl hlavičku jeho farmaceutických závodů.⁹⁸ Klanův podnik byl nakonec zrušen.⁹⁹

Obrázek č. 4: Odmítnutí Klana do Spofy

⁹⁸ TAMTĚŽ, karton 56, fascikl V. Továrna, Oznámení o odmítnutí Zdeňka Klana do Spojených farmaceutických závodů.

⁹⁹ L. SVATOŠ – J. BABICA - V. VALÁŠKOVÁ: *Případ Klan*, ročník 2019, č. 6.

6.1 Speciality vyrobené firmou Zdeněk Klan

Ze studia dochovaných materiálů Zdeněk Klan jsem vyvodila, že patřil k českým výrobcům léčivých specialit určených především pro interní lékařství. Vyráběl zejména injekce, ale také ostatní lékové formy jako např. tablety, dražé nebo kapky. Jeho speciality měly velmi jednoduchý a přehledný design. Ve stejně jednoduchém stylu jako speciality byly i jeho ceníky. Za celou dobu výroby nebyl design specialit ani ceníků nijak výrazně pozměněn. Oproti jiným výrobkům tehdejší doby nebyly speciality doktora Klana nepřehledně popsané nebo barevné, ale obsahovaly jen stručný krátký popis přípravku většinou na světlém podkladu.

Krabičky na injekce nebo čípky byly vyrobeny z papírového materiálu, stejně tak skládačky, ve kterých byla skleněná rourka s kovovým nebo korkovým uzávěrem naplněná tabletami či dražé. Suspenze naplňoval do skleněných lékovek a následně je zabalil např. do ochranného papíru.

Obrázek č. 5: Ceníky vydávané firmou Zdeněk Klan

Přehled svých specialit vydával v abecedních cenících¹⁰⁰. Z nejstaršího dochovaného ceníku z roku 1936 lze odvodit, že v tomto roce jeho farmaceuticko-chemická továrna vyráběla humánní i veterinární přípravky. Je zde uvedeno

¹⁰⁰ ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 59, Ceník z roku 1936 obsahující dodatky pro rok 1937 a 1938, dále ceníky z roku 1939, 1940, 1942, 1947.

124 humánních a 19 veterinárních přípravků. Ceníky z let 1937 a 1938 obsahovaly pouze dodatky k číselníku z roku 1936, a to následující přípravky:

Ascorbin (tablety, ampule)

Calcium Klan (ampule o koncentraci 10 % a 20 %, tablety, granule)

Cardiamin (ampule, solutio per os)

Hexapurin (ampule, laganae)

Histidin (ampule, tablety)

Ischalgin (ampule)

Intrajodin (kapky)

Spasmopan (ampule, čípky, tablety)

Klan vyráběl speciality patřící do následujících indikačních skupin:

Adsorbentia interna, adstringentia, anaesthetica, analeptika, analgetica, antacida, antianaemica, antiarthritica, antiasthmatica, antiepileptika, antigonorrhoea, antihaemorrhoea, antihysterica, antiuleptica, antineuralgika, antipyretoca, antirheumatica, antiseborrhoea, antiseptika, hypnotica, haemostatica, chemoterapeutoca, cholagoga, stomachika, tonica, spasmolytika a další.¹⁰¹

Během inventarizace jsem se setkala s několika Klanovými specialitami a v této práci je detailněji popisuji. Zaměřila jsem se především na jejich dostupnost v průběhu let 1936–1947, na vznik či zánik různých lékových forem v průběhu těchto let a pokud bylo tyto informace uvedeny, tak také na složení a indikace. Informace jsem čerpala především z výše zmíněných ceníků uložených v archivním fondu Zdeněk Klan a z dochovaných příbalových letáků. Mimo ně jsem se snažila potřebné informace hledat také v dobových farmakologických učebnicích a seznamech farmaceutických přípravků, ale bohužel neúspěšně.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, karton 59, Ceník z roku 1936 obsahující dodatky pro rok 1937 a 1938, dále ceníky z roku 1939, 1940, 1942, 1947.

Rok	Počet vyrobených specialit
1936	149
1937	157
1938	157
1939	73
1940	176
1942	147
1947	143

Tabulka č.1: Počet vyráběných druhů specialit v určitých letech

6.1.1 Sebromal

Obrázek č. 6: Sebromal

Popis přípravku:

Sebromal najdeme ve všech cenících z let 1936 až 1947. Jeho účinnou látkou byl A–bromisovalerianylurea po 0,30 g v jedné tabletě. Vyráběl se ve formě dražé a tablet, které se plnily do skleněných rourek a ty se pak následně balily do papírové skládačky. Byl indikován jako sedativum, hypnotikum, při nervových podrážděních, nespavosti, neurózách srdečních, střevních, při psychoneurózách, během poruch z přepracování či při migrénách. Jako sedativum se užíval dle potřeby 3–4krát denně 1–2 tablety, jako hypnotikum 1–4 tablety na dvakrát před ulehnutím nechat rozpustit v nápoji. Dětem mladším tří let se dávkovalo $\frac{1}{2}$ –2 tablety.

6.1.2 Venoscleran 5%

Obrázek č. 7: Venoscleran 5%

Popis přípravku:

Venoscleran je intravenosní injekce, kterou jsem poprvé objevila v ceníku z roku 1940, dále 1942 a 1947. Transportním obalem je papírová krabička na injekce. Jedná se o roztok natrii morrhuatici. Indikací této speciality byly ucpané žíly. Vyráběl se o koncentraci 5% v roce 1942, v roce 1947 i o koncentraci 10%. Roku 1940 není koncentrace v ceníku uvedena.

6.1.3 Glucosa soluta 40%

Obrázek č. 8: Glucosa soluta 40%

Popis přípravku:

Jedná se o roztok adjustovaný do skleněné ampulky a určený k injekční aplikaci. Objevuje se v ceníku z roku 1936 a o tři roky později už není na trhu k dispozici. Vyráběla se v koncentracích 5%, 10%, 20%, 25%, 40% a 50%. Od roku 1940 se v ceníku opět objevuje, ale roku 1947 ji už opět na trhu nenajdeme. Ceník indikace neuvádí, ale jde pravděpodobně o zdroj energie při hypoglykemických stavech.

6.1.4 Theopar

Obrázek č. 9: Theopar

Popis přípravku:

Přípravek se vyskytuje v cenících až od roku 1942 do roku 1947. Lékovou formou se jedná o tablety adjustované do skleněné rourky a následně do papírové skládačky jako transportního obalu. Účinnou látkou je theobromin–natrium salicylicum, phenylaethylbarbiturát a papaverin. Účinkoval jako spasmolytikum a vasoregulans.

6.1.5 Uracyl–salol

Obrázek č. 10: Uracyl–salol

Popis přípravku:

Stejně jako Theopar je tento přípravek na trhu až od roku 1942 do roku 1947. Vyráběl se ve formě tablet a dražé naplněných do skleněné rourky a balený do papírové skládačky. Použitím se jedná o diuretikum a antiseptikum.

6.1.6 Glucvertosa 10%

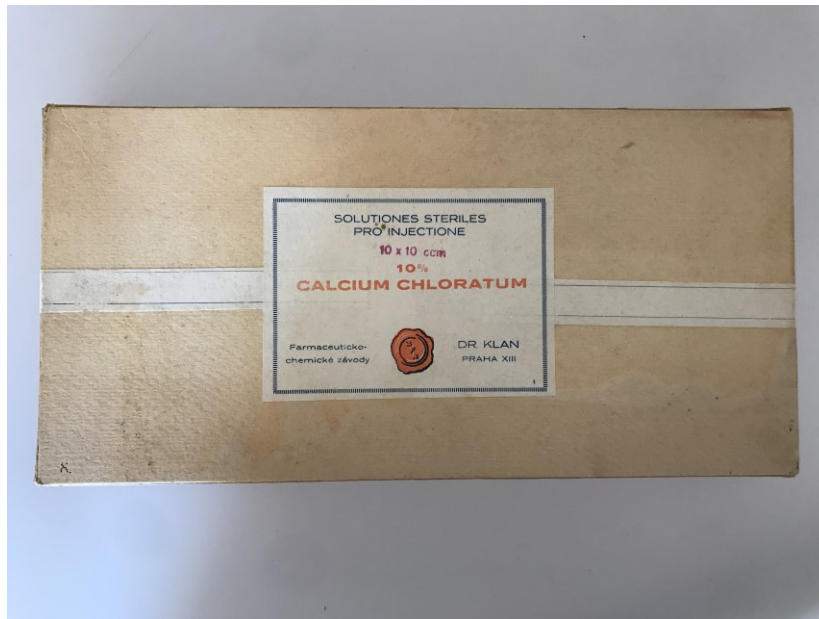

Obrázek č. 11: Glucvertosa 10%

Popis přípravku:

Tuto specialitu se mi podařilo najít až v ceníku z 15. dubna 1947, přestože dochované speciality pochází z roku 1938. Glucvertosa se vyráběla i v 20% koncentraci. Jedná se o injekce k intravenosní aplikaci. Skleněné ampulky jsou uloženy v papírové krabičce na injekce.

6.1.7 Calcium chloratum 10%

Obrázek č. 12: Calcium chloratum

Popis přípravku:

Tento přípravek byl k dispozici roku 1936, mezi léty 1939 až 1942 zmizel z nabídky a znovu se objevuje v roce 1947. Vyráběl se v 5%, 10% a 20% koncentraci. Indikací byla křivice nebo plicní tuberkulóza. Calcium chloratum je sterilní roztok určený k injekčnímu podání. Skleněné ampulky jsou v papírové krabičce na injekce.

6.1.8 Amenal

Obrázek č. 13: Amenal

Popis přípravku:

Jedná se o neprodejný lékařský vzorek ve skleněné rource opatřený kovovým uzávěrem. První zmínka o tomto přípravku byla v ceníku z roku 1940, který k němu bohužel neuvádí kromě počtu tablet a ceny žádné jiné informace. V dalších cenících se již dále nevyskytuje.

6.1.9 Proseptol

Obrázek č. 14: Proseptol

Popis přípravku:

Proseptol se vyskytuje poprvé v ceníku z roku 1939 a zůstává na trhu až do roku 1947. Vyskytoval se v několika lékových formách. Injekční forma obsahovala účinnou látku paraaminobenzensulfoamid v 12,5% koncentraci, tablety 0,5g a sprej 1,5%.

Indikací pro léčbu Proseptolem byla léčba a profylaxe streptokokových onemocnění (např. angína, zánět středního ucha).

Léčba se kombinovala ve formě injekční a perorální.

Injekce se dávaly podle případu 1–4 ampulky denně, dětem 1–2 ampulky, kojencům ½–1 ampulku denně.

Tablety užívali dospělí 3–4krát denně po 1–2 tabletách, děti 2–4 tablety a kojenci ½–1½ tablety za den.

Sprej se jednoduše rozprašoval do krku.

7. Inventář zpracovaných specialit

Druhou částí mé diplomové práce bylo muzeologicky zpracovat soubor specialit. Obecná muzeologie je vědecká disciplína, která se snaží poznat muzealitu¹⁰² a její specifickou úlohu, kterou zaujímá ve společnosti. Když aplikujeme tuto obecnou muzeologii do farmacie, vznikne tzv. speciální muzeologie, farmaceutická muzeologie.

Předmět, který nese známky muzeality, se nazývá muzeálie. V mém případě jsou takovou muzeálií léčivé speciality a můžeme je přesněji označit jako farmaceutické muzeálie prvního řádu. Toto označení lze použít v případě, že předmět byl vyroben pro farmacii, vznikl její činností anebo v ní působil. Proces, při kterém určujeme farmaceutickou muzeálii a přesunujeme tak předmět do kategorie sbírkového předmětu, nazýváme muzejní selekcí.

Selekci rozlišujeme aktivní a pasivní. Pasivní selekcí se do muzea dostávají pouze ty předměty, které se dochovaly. Ne vždy se samozřejmě dochovaly ty nejpodstatnější předměty, a proto je tento přístup poněkud omezený a může zkreslovat skutečnost. Tyto předměty navíc často nemáme v jejich původním prostředí a není tak možné provést průvodní dokumentaci. Právě kvůli této omezenosti se dnes snažíme upřednostňovat selekci aktivní. Během ní sami úmyslně vybíráme konkrétní nositele muzeality a provádíme i hodnotnou průvodní dokumentaci, která je nutná v případě, že jsme předmět vyjmuli z jeho původního prostředí. Mnou zpracovávaný soubor specialit vznikl selekcí pasivní. Speciality, se kterými jsem pracovala, se do ČFM dostaly blíž neznámým způsobem a v různém stavu, některé nebylo ani možné kvůli např. poničeným obalům kompletně popsat.

Takto vyselektované předměty nyní můžeme zařadit do sbírkového fondu, který je možné charakterizovat jako konkrétní sbírku daných (farmaceutických) muzeálií. Tento proces se nazývá teaurace. Při teauraci se snažíme propojit selektované předměty novým vztahem a vytvořit tak celek, který má společnou podstatu. Během tohoto teauračního procesu vytváříme druhotnou dokumentaci, při které zkoumáme jednotlivé

¹⁰² Muzealitou se rozumí takové znaky předmětu, které tento předmět přesunou do kategorie sbírkového předmětu. Těmito znaky jsou památkovost, dokladovost a schopnost informovat. Jedná se tedy o hodnotu, která nese poznávací význam. – Zdeněk HANZLÍČEK – Václav RUSEK, *Teoretické a metodologické problémy farmaceutické muzeologie*, Závěrečná zpráva výzkumného úkolu VI-1-9 / 2-7. Hradec Králové 1974, s. 18–19.

vazby mezi sbírkovými předměty a fixujeme, že předměty do dané sbírky patří, či nepatří.

Veškeré potřebné údaje (např. název přípravku nebo výrobce) jsou zadány do systematické evidence, v mém případě pomocí programu Bach ProMuzeum a jsou snadno dohledatelné a filtrovatelné. Tyto informace nebo předměty pak můžeme prostřednictvím muzejní komunikace prezentovat či vystavovat a navracíme je tak do společenského vědomí, ze kterého byly vyjmuty. Tím se proces poznání může uzavřít.¹⁰³

7.1 Program pro evidenci a inventarizaci specialit Bach ProMuzeum

Program Bach ProMuzeum využívají celorepublikově i další muzea a archivy. Díky tomuto programu můžeme zpracovávat spisový, historický a archivní materiál a díky obrazové dokumentaci je s danými materiály mnohem šetrněji zacházeno a také hodnota této informační evidence je mnohem vyšší než při běžném popisu materiálu v evidenčních kartách.

Obrázky se do databáze ukládají ve třech rozlišeních, a to sice jako vlastní originál obrázku, který umožňuje prohlížení obrázku na celé ploše monitoru. Dalším rozlišením je tzv. malý náhled, který se zobrazí dohromady s evidenční kartou. Slouží spíše k orientačnímu přehledu během listování evidenčními kartami.

Mnou pořizované fotografie byly foceny v ČFM a v programu jsou uloženy pod evidenčními čísly LH 6080—LH 6580. Zaevidováno tedy bylo 500 specialit.

Během inventarizace jsem zadávala všechny následující údaje:

Inventární číslo v podobě LH a pořadové číslo dané speciality.

Uložení, tzn. místo, kde je daný předmět uložen.

¹⁰³ Z. HANZLÍČEK - V. RUSEK, *Teoretické a metodologické problémy*, s. 18—24; Edita STRÁNSKÁ – Zbyněk STRÁNSKÝ, *Základy štúdia muzeologie*. Banská Štiavnica 2000, s. 60—74.

Předmět, tzn. velkými písmeny celý název dané speciality (např. PROSEPTOL DR. KLAN).

Popis, kde je uvedeno, jestli se jednalo o lékařský vzorek či přípravek na předpis.

Množství/dávka, které se udává buď v hmotnostních (např. u mastí či krémů) nebo objemových (např. roztoky) jednotkách nebo počtem kusů (např. u tablet).

Název aplikační formy, kde se uvádí, zda se jedná např. o krémy, masti, tablety, dražé, injekce či čípky.

Indikační skupina, zda se jedná např. o antitusikum, kardiakum či dermatologikum.

Kategorie, označena číslicí 1 nebo 2. Pokud specialita obsahuje jen 1 účinnou látku, pak jde o přípravek simplicítní a nese označení 1. Pokud je účinných látek obsaženo více, jde o přípravek kompozitní a označujeme ho číslem 2.

Transportní obal neboli obal sekundární. Chrání obal dispenzační. Jednalo se nejčastěji o papírové krabičky na injekce či papírové skládačky.

Dispenzační obal byl primárním obalem speciality. Nejčastěji jsem se setkala např. se skleněnými ampulemi, skleněnými rourkami, kovovými tubami nebo papírovými a celofánovými sáčky.

Výrobce, u kterého bylo nutno zadat nejprve název firmy a následně další náležitosti, např. Medica, akc. továrna lučebnin a léčiv v Praze. V případě, že bylo v názvu příjmení a křestní jméno výrobce, pak se zadávalo nejdříve příjmení a na druhém místě křestní jméno, např. Fragner, B.

Město, český nebo slovenský název

Země:

- *R-U*, Rakousko—Uhersko, do roku 1918
- *ČSRa*, Československá republika, 1918—1939
- *PČM*, Protektorát Čechy a Morava, 1939—1945

- ČSRb, Československá republika, 1945—1960
- ČSSR, Československá socialistická republika, 1960—1990

Registrační číslo

Číslo šarže

The screenshot displays the 'Obecné sbírky' (General Collections) interface. The main form shows details for a collection item:

- Druh:** 1. DV Dokumenty věcné
- Skupina:** 1. 04. 03 LH HVLP domácí
- Katastr:** LH 6531
- Uložení:** Kuka
- Předmět:** SEBROMAL A
- Popis:** Pouze na lékařský předpis
- Autor, výrobce:** Klan, Dr.
- Datování:** (empty)
- Materiál:** (empty)
- Technika:** (empty)
- Rozměry:** (empty)
- Hmotnost:** (empty)
- Signatura:** (empty)
- Revize:** (empty)
- Stav:** (empty)

Below the form is a table of 'Nalezené záznamy' (Found records):

Druh	Titule	Skupina	Podskupina	Katastr	Lokalita	Inventurní číslo	Přírůvkové číslo	Uložení	Předmět	Popis
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6529					Kuka	SEBROMAL A	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6530					Kuka	VENOSCLERAN 5%	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6531					Kuka	SEBROMAL A	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6532					Kuka	SEBROMAL A	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6533					Kuka	GLUCOSA SOLUTA 40%	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6534					Kuka	THEOPAR	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6535					Kuka	SEBROMAL A	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6536					Kuka	SEBROMAL A	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6537					Kuka	URACYL - SALOL DR. KLAN	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6538					Kuka	NATRIUM CITRICUM DR KLAN	Pouze na léka
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí	LH 6539					Kuka	DR. LIPNEDYTKA 5%	Drum na léka

Obrázek č. 15: Ukázka evidenční karty programu Bach ProMuzeum 1. část

The screenshot displays the 'Obecné sbírky' (General Collections) interface for a specific record card:

- Nabytí/vyřazení:** Účet Fliegerová K, Datum určení: duben 2020
- Rozšířený popis:**
 - Léčebné přípravky:** Množství/dávka: 30; Název: splošná formy; Název podkaš: skupin mímé hypotikum, sedativum, spasmolytikum; Kategorie: 2; Obal: transportní: skládačka, papír; Obal: distribuční: rouška, sklo; Město: Praha; Země: PCM
- Omládatel:** (empty)
- Poznámka:** (empty)
- Zapsal:** Diplomanka, Zapsáno: 05.08.2020 11:49:43
- Aktualizoval:** Diplomanka, Aktualizováno: 15.09.2020 16:29:15

Below the form is a table of 'Nalezené záznamy' (Found records):

Druh	Titule	Skupina	Podskupina	Katastr	Lokalita	Inventurní číslo	Přírůvkové číslo	Uložení	Předmět
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6523		Kuka	SEKPHYLAN
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6524		Kuka	SEKPHYLAN
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6525		Kuka	SULPATHAZOL
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6526		Kuka	SEBROMAL A
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6527		Kuka	SEBROMAL A
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6528		Kuka	SEBROMAL DR
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6529		Kuka	SEBROMAL A
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6530		Kuka	VENOSCLERAN
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6531		Kuka	SEBROMAL A
1. DV Dokumenty věcné	1. 04. LV Léčiva a léčivé přípravky	1. 04. 03 LH HVLP domácí				LH 6532		Kuka	SEBROMAL A

Obrázek č. 16: Ukázka evidenční karty programu Bach ProMuzeum 2. část

Inventář ve zjednodušené podobě (inventární číslo, název a jméno výrobce) je uveden v kapitole Přílohy. Kompletní podoba inventáře včetně všech údajů o uvedených specialitách je uložena v programu Bach ProMuzeum.

8. Závěr

Prvním cílem předkládané diplomové práce bylo zpracovat dějiny firmy Zdeňka Klana. Využila jsem k tomu zejména archivní prameny uložené v ČFM v Kuksu. Tento významný muž našeho farmaceutického průmyslu byl nejen zakladatelem úspěšné firmy Zdeněk Klan, ale i vynikajícím vědcem v oblasti farmaceutické botaniky a farmakognosie. Byl také jednou z významných osobností, jež se zasloužila o propojení starého vnímání farmaceutické výroby a nového podnikatelského pojetí. Jeho firma vyráběla především léčivé přípravky určené pro interní lékařství a také přípravky veterinární. Statečně, nezištně a obětavě se projevil Klan i v době okupace. Po osvobození se snažil rozšířit svou továrnu, ale to se mu bohužel nepodařilo. Po únoru 1948 byla jeho firma, stejně jako i další podniky s více než 50 zaměstnanci, znárodněna. O rok později byl Klan společně se svými dalšími třemi zaměstnanci své firmy odsouzen za tragickou chybu laborantky, která měla za následek smrt dítěte. Zdeněk Klan si ze všech obviněných odnesl nejvyšší trest. Všechny tyto události ho psychicky i zdravotně velmi poznamenaly a zemřel předčasně ve věku nedožitých 57 let.

Během vypracování práce jsem se snažila shrnout stávající i nové poznatky. Přestože o Zdeňku Klanovi již nějaké informace dostupné jsou, nově jsem prostudovala a zpracovala proces s gestapem, kterému se přede mnou ještě nikdo nevěnoval a do své práce jsem své poznatky zakomponovala. Dostupné informace o tomto významném muži a jeho podniku jsem se snažila znovu hlouběji prostudovat a najít něco nového. Práci jsem proložila několika málo fotografiemi, jež charakterizují jeho osobnost a zapadají do kontextu práce.

Druhým cílem práce bylo zinventarizovat 500 specialit a vytvořit k nim inventář použitelný pro další bádání a lepší orientaci ve sbírce specialit. Soubor těchto specialit mi byl přidělen vedoucím mé diplomové práce. Jednalo se především o speciality vyrobené přibližně do roku 1960, zejména tuzemských výrobců, ale částečně šlo také o speciality zahraničních firem působících na našem území, jejichž výrobky byly určeny pro domácí trh. V tomto období byla také činná firma Zdeňka Klana, a proto jsem v souboru našla i jeho speciality. Vedle ostatních výrobců, jako například Spojených

farmaceutických závodů, Spolku pro chemickou a hutní výrobu, firmy Dr. Heisler či Interpharma, tvořily jen malou část souboru.

Všech 500 specialit jsem musela pečlivě prohlédnout, případně rozbalit, abych se dostala k potřebným informacím. Nelehkým úkolem pro mě zpočátku bylo určit období, ze kterého přípravek pocházel. Tento údaj jsem odvozovala z názvu výrobce (po procesu znárodnění měli výrobci v názvu doplněný například pojem *národní podnik* či *SPOFA*), dále byla možnost časový úsek odvodit podle jazyka textu (během PČM byl uveden nejprve německý, pak až český text) anebo podle koncových číslic šarže.

Postupem času jsem byla schopna určit období i na základě uváděných informací o ohlašovatelci nebo podle měny na obalu.¹⁰⁴ Naučila jsem se také všimnout si designu specialit. Zatímco obaly z dob R-U a ČSRa byly zdobené nejrůznějšími ornamenty, barevně pomalované a hustě popsané, kdy papírové krabičky vynikaly nejrůznějšími tvary (čtvercové, obdélníkové, kulaté, trojúhelníkové) a měly za úkol co nejvíce vizuálně zaujmout, během druhé světové války barevný design a krasopisné písmo z obalů postupně zmizely. Přípravky na mě působily spíše informativním strohým charakterem. Náležitě informace o přípravku byly vždy uvedeny dvojjazyčně (německy a česky). Někteří výrobci během této těžké doby prostřednictvím krátkého vzkazu uvnitř obalu prosili spotřebitele o vrácení obalového materiálu, aby ušetřili náklady na další výrobu. Doba po druhé světové válce, zejména proces znárodnění farmaceutického průmyslu, přinesl další změny ve vzhledu specialit. Přípravky působily velmi obyčejně a bez nápadu, ve vybledlých barvách oranžové, modré a šedé. Uváděny byly jen základní informace a naprostá většina z nich ničím nevynikala. Všechny si byly vzhledem velmi podobné a pro mě nejsnadněji rozpoznatelné a určitelné.

Nelehkým úkolem bylo také určit indikace jednotlivých přípravků. Určovala jsem je pomocí příbalových letáků, pokud byly v balení obsaženy. V případě, že se nedochovaly, jsem hledala v katalogích a cenících daných výrobců, seznamech farmaceutických přípravků, učebnicích farmakologie, čerpala jsem z vlastních znalostí anebo se doptávala odborníků z řad lékařů a farmaceutů.

¹⁰⁴ Zákon č. 271/1949, o výrobě a distribuci léčiv ohlašovací povinnost neuvádí – Zákon č.271/1949, o výrobě a distribuci léčiv, Dostupné na: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=271%2F1949&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy&fbclid=IwAR2aMJ7hTpTo6-Jcgo-2ILPD8YYP3baYFkCidinFFnzHWwQzbzNSDZH0do

Dále jsem určovala aplikační formy. Ty se v mém případě až na ojedinělé případy příliš nelišily od těch současných. Výjimku tvořily především ampulky určené k vdechování, které byly zabalené v látce do úzkých podlouhlých válečků. Na tuto lékovou formu v dnešní době už nenarazíme.

Nejčastější aplikační formou mého souboru byly tablety a dražé. Tyto formy byly adjustovány do skleněných rourek s kovovým, pryžovým nebo korkovým uzávěrem a následně baleny do papírové skládačky. Překvapilo mě, že většina těchto lékových forem byla v celistvém, nerozpadlém stavu a vypadaly stále použitelně.

Nemalou část tvořily také injekce. Ty byly ve formě skleněných ampulek uloženy v papírových pevných krabičkách, jejichž obsah byl většinou již zakalený a tmavě zbarvený.

Častou lékovou formou vyskytující se v souboru byly i masti a krémy, jež byly především v kovových tubách (výjimečně i v plastových). Masti i krémy byly většinou v tubách už ztuhlé, částečně vytekly a zaschly. Zkoumala jsem je pouze přes igelitový obal. Nemálo jsem se také setkávala s kapkami a sirupy adjustovanými do tmavých lékovek. Tyto lékovky často rovnou sloužily jako finální obal, jen zřídkakdy byly ještě následně baleny do papírové skládačky.

Sbírka specialit nám poskytuje široké informace o fungování farmacie a medicíny z daného období. Přináší informace o tehdejších lékových formách, o onemocněních, kterými se medicína zabývala, o vzhledu příbalových letáků a jejich obsahu a v neposlední řadě o vyspělosti tehdejšího zdravotního systému.

Práce s archivním materiálem pro mě byla zcela novou a obohacující zkušeností. Pevně doufám, že má práce bude sloužit jako podklad pro další výzkum a studium. Budu ráda, pokud ho další zájemci použijí jako zdroj informací pro své další cíle.

9. Přílohy

Příloha č. 1: Seznam zinventarizovaných specialit

Zdroj: ČFM, program Bach ProMuzeum

Inventární číslo:	Předmět:	Autor, výrobce:
LH 6080	SOMNYL GUTTAE SPOFA	Galena n. p., Komárov u Opavy
LH 6081	SEPTINA-R	Remed, Prag - Praha
LH 6082	TALBIN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6083	TERVALON SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6084	MEDICINÁLNÍ TORULANOVÉ MÝDLO S 10% TORULANU	Medica, akc. továrna lučebnin a léčiv v Praze
LH 6085	VITACALCIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6086	PLEUMOLYSIN PASTILLI	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6087	DIPRON	Interpharma Prag-Praha
LH 6088	PROSEPTOL DR. KLAN	Klan, Dr.
LH 6089	PERPARIN	Prag-Interpharma-Praha
LH 6090	PERPARIN	Prag-Interpharma-Praha
LH 6091	OVARIA SICCATATA "LANOMEDIA"	Sanomedia, spol. s r. o.
LH 6092	RUTOPHYLLIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6093	RADOBELIN SOL. EKO	EKO,
LH 6094	EPHEDRENAN UNGUENTUM REMED	Remed, chem.-pharm. továrna, akc. spol., Praha
LH 6095	PEROPANASA	Interpharma-Praha
LH 6096	PEROPANASA	Interpharma-Praha
LH 6097	PEROPANASA SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha

LH 6098	ASCORUTIN SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6099	ANTIISTAMIN SPOFA	Léčiva, n.p., Modřany u Prahy
LH 6100	DINARKON	Interpharma Prag-Praha
LH 6101	AMENAL	Klan, Dr.
LH 6102	TRIMEDAL	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6103	SPIRONOVAN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6104	POLYGLANDIN FEMININUM	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6105	POLYGLANDIN FEMININUM	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6106	PEVITON	Pragochemia,
LH 6107	PEVITON	Pragochemia,
LH 6108	PEVITON	Pragochemia,
LH 6109	SEDOLOR SPOFA	Léčiva, n.p.
LH 6110	DINYL SPOFA	Slovakofarma národní podnik – Hlohovec
LH 6111	SPIRONOVAN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6112	RHINO-OTO-AVIRIL	Schnobling, Fr.
LH 6113	ACYLCOFFIN	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6114	ANUSOL-HAEMORRHOIDAL-SUPPOSITORIA	Substantia, a.s.
LH 6115	SCLERO-MERFEN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6116	SCLERO-MERFEN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6117	UNGUENTUM CONGELATIONEM SPOFA	CONTRA Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6118	UNGUENTUM CONGELATIONEM SPOFA	CONTRA Slovakofarma národní podnik - Hlohovec

LH 6119	DOLMINA	Interpharma Prag-Praha
LH 6120	CALABRON SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6121	CALABRON SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6122	BILICHOL SPOFA INJECTIONES	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6123	VITACALCIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6124	MEROPITAN	Interpharma Prag-Praha
LH 6125	COFFEINUM NATRIUM - BENZOICUM SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6126	AMYLIIUM NITROSUM	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6127	ADRENALINUM CHLORATUM SOLUTUM SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6128	ALKIRON	Spojené farmaceutické závody, n. p., Továrna Interpharma v Modřanech
LH 6129	POLYSAN PASTA SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6130	UNGUENTUM ICHTOXYLI	Pragochemia,
LH 6131	UNGUENTUM ICHTOXYLI	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6132	CARBOPURIN	Remed, Prag - Praha
LH 6133	LUMIPIRIN	Therapia - Kolar, M.
LH 6134	B1-PRAGOVIT 100	Deutsche, Heilmittel
LH 6135	SCOPOLAMIN. HYDROBROM. PURISS. STERIL. DR. HEISLER 0.5%	Heisler, R. Dr. Ing.
LH 6136	HYSTEPS	Fragner B.
LH 6137	ALYSAL PROF. DR. ŠAMBERGER	Russ, Dr. a spol.
LH 6138	RHEUMOSIN SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6139	LARYNGOSICC	Kalinova, lekarna
LH 6140	NATRIUM HYDROCARBONICUM	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha

	SPOFA	
LH 6141	URAMID SPOFA	Léčiva, n.p., Praha
LH 6142	MORPHII HYDROCHLORIC MEDICA 1%	Medica,
LH 6143	LUTOFORTAN	Interpharma a.s., Praha
LH 6144	SPIRONOVAN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6145	JODPEPTOSE MEDICA	Medica, akciová továrna lučebnin a léčiv
LH 6146	INOTYOL DR. DEBAT	Labora, kom. spol.
LH 6147	INOTYOL DR. DEBAT	Labora, kom. spol.
LH 6148	INOTYOL DR. DEBAT	Labora, kom. spol.
LH 6149	INOTYOL DR. DEBAT	Labora, kom. spol.
LH 6150	PSYCHOTON	Interpharma a.s., Praha
LH 6151	PLUMBIN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6152	PLUMBIN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6153	NEOMYCIN SPOFA	Spoř, a.
LH 6154	INFLUAN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6155	INOTYOL DR. DEBAT	Labora, kom. spol.
LH 6156	PEDROLON SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6157	LUMIKOLIN	Lučební Kolín a.s.
LH 6158	NATRIUM SALICYLICUM STERIL. STABIL. 10% DR. HEISLER	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, farm. odd., závod Chrast
LH 6159	LAXAFEL	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6160	PLUMBIN	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6161	LUVERIN DR. WANDER	Wander a.s., Dr.
LH 6162	ACYLCOFFIN	Akciové továrny na vyrábění lučebnin Kolín

LH 6163	ACYLCOFFIN	Akciové továrny na vyrábění lučebnin Kolín
LH 6164	THEOPURIN C. SCILLA	Medica, akc. továrna lučebnin a léčiv v Praze
LH 6165	THEOPURIN	Medica,
LH 6166	UNGUENTUM ACIDI BORICI, BORO VÁ MAŠŤ	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6167	CINCHOPHAN DR. HEISLER	Heisler, Dr.
LH 6168	CINCHOPHAN DR. HEISLER	Heisler, Dr.
LH 6169	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6170	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6171	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6172	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6173	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6174	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6175	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6176	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6177	CODERIT	Interpharma Prag-Praha
LH 6178	EPHEDRENAN UNGUENTUM REMED	Remed,
LH 6179	EPHEDRENAN UNGUENTUM REMED	Remed,
LH 6180	EPHEDRENAN UNGUENTUM REMED	Remed,
LH 6181	OSTACOL SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6182	OSTACOL SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6183	OSTACOL SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6184	OSTACOL SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6185	OSTACOL	Hrušovské chemické závody, n. p., Závod Bohumín

LH 6186	OSTACOL	Hrušovské chemické závody, n. p., Závod Bohumín
LH 6187	OSTACOL	Hrušovské chemické závody, n. p., Závod Bohumín
LH 6188	AVIRIL H	Spojené farmaceutické závody n. p., závod REMED - Praha
LH 6189	AVIRIL H	Spojené farmaceutické závody n. p., závod REMED - Praha
LH 6190	INFADIN "A"	Fragner, B. – Interpharma
LH 6191	INFADIN "A"	Fragner, B. – Interpharma
LH 6192	ACYLPYRIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6193	ACYLPYRIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6194	NIGELLIN DR. WANDER	Wander a.s., Dr.
LH 6195	NIGELLIN DR. WANDER	Wander a.s., Dr.
LH 6196	PHARYNGOSAN REMED	Remed, Praha
LH 6197	PHARYNGOSAN REMED	Remed, Prag – Praha
LH 6198	INTERAZIN SALBE	Interpharma s. s r. o. Praha
LH 6199	INTERAZIN SALBE	Interpharma s. s r. o. Praha
LH 6200	GERMICID	Wander a.s., Dr.
LH 6201	GERMICID	Wander a.s., Dr.
LH 6202	METHYLMENT DLABOLA	Dlabola, Jos. Mr.
LH 6203	METHYLMENT DLABOLA	Dlabola, Jos. Mr.
LH 6204	TROPERIT	Interpharma s. s r. o. Praha
LH 6205	TROPERIT	Interpharma s. s r. o. Praha
LH 6206	DALANIL	Interpharma Prag – Praha
LH 6207	DALANIL	Interpharma Prag – Praha
LH 6208	BENIN	Fragner, B., Prag – Praha
LH 6209	BENIN	Fragner, B., Prag – Praha

LH 6210	MEA BROM GRANULAE	Matěj, J., Ph. Mr.
LH 6211	MEA BROM GRANULAE	Matěj, J., Ph. Mr.
LH 6212	MEA BROM GRANULAE	Matěj, J., Ph. Mr.
LH 6213	MEAKLIM GRANULAE	Matěj, J., Ph. Mr.
LH 6214	MEAKLIM GRANULAE	Matěj, J., Ph. Mr.
LH 6215	CARBANTOX GALENA	Galena n. p., Komárov u Opavy
LH 6216	ULTRAREN	Fragner, B. Praha
LH 6217	CORNUTINUM "BOMBELON"	ERGOTICUM Chemosan - Hellco a. s., Komárov u Opavy - Praha - Brno
LH 6218	DIOSMENOL	Chemosan - Hellco a. s., Komárov - Troppau
LH 6219	VITACALCIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, n.p. farm. odd.
LH 6220	UROTROPACID CUM METHYLENO	Pragochemia,
LH 6221	UNGUENTUM COMBUSTIONEM	CONTRA Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6222	VASELINUM ALBUM	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6223	VIRAPIN	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6224	TERPÍCHÍN	Oesterreicher, L., chemický ústav, Berlin
LH 6225	MYON	Remed,
LH 6226	MYON	Remed,
LH 6227	AVIRIL P SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6228	AVIRIL P	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6229	ADAREN	Interpharma A. G. - a. s.
LH 6230	ADAREN	Interpharma A. G. - a. s.
LH 6231	TRISALIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II

LH 6232	TRISALIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6233	MORPHIN - SCOPOLAMIN DR. HEISLER	Heisler, R. Dr. Ing.
LH 6234	MORPHIN - SCOPOLAMIN DR. HEISLER	Heisler, R. Dr. Ing.
LH 6235	CORYPHEDRINE	Labora, kom. spol.
LH 6236	CORYPHEDRINE	Labora, kom. spol.
LH 6237	VICEDRIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6238	ACOPHIN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6239	HAEMOLUTIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6240	HAEMOLUTIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6241	FTALAZOL SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6242	FTALAZOL SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6243	ACID. ACETYLOSALIC.	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6244	ACID. ACETYLOSALIC.	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6245	CITROCARBON SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6246	CITROCARBON SPOFA	Galena n. p., Komárov u Opavy
LH 6247	CONCENTRAT	Fragner, B., Prag – Praha
LH 6248	STROPHOSAN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, n.p. farm. odd.
LH 6249	CLAVITITRAT SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6250	ULTRACARBON	Sanomedia, spol. s r. o.
LH 6251	ALFADRYL SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6252	CARDIAZOL CHININ	Pátek, J., Dr.
LH 6253	VICEDRIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, farm. odd., závod Chrast
LH 6254	DORMIPHEN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha

LH 6255	SPASMOLEN	Medica,
LH 6256	DORMIRAL	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6257	AMPYROFEN	Kolář, J., Ph., Mr., továrna chem. farm. preparátů
LH 6258	DISMENOL	Hellco, a.s.
LH 6259	DORMIRAL	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6260	ACETYCIL	Koupil, V., Ph. Mr.
LH 6261	CARDIAZOL CHININ	Pátek, J., Dr.
LH 6262	SERUM ANTIDIPHThERICUM EQUINUM	Biogena, n.p.
LH 6263	CYLOKLIMON REMED	Remed,
LH 6264	UNGUENTUM EPHETONINI	Sanomedia, spol. s r.o.
LH 6265	ACIDOGEN	Pragochemia,
LH 6266	BETUNA - FORTE	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6267	DISMENOL	Spojené farmaceutické závody, n. p., závod Hellco
LH 6268	DORMIRAL	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6269	ACIDOGEN	Pragochemia,
LH 6270	BROMURAL	Sanomedia, s. s. r. o.
LH 6271	BOROVÁ VAZELÍNA	Slovakofarma n. p., závod Piešťany
LH 6272	VOMITIN	Remed, Prag – Praha
LH 6273	CORETONIN GUTTAE	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6274	BORNOSALYL SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6275	BOROVÁ MASTĚ	Slovakofarma n. p., závod Piešťany
LH 6276	FAMOSIN PASTA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6277	DORMOTROPIN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha

LH 6278	AGOFOLLIN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6279	ALESTEN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6280	DETRION	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6281	TALBIN SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6282	DOLMINA	Interpharma,
LH 6283	FEMISAN	Chemosan - Hellco a. s., Komárov u Opavy - Praha - Brno
LH 6284	SERUM ANTIDIPHThERICUM EQUINUM	Biogena, n.p.
LH 6285	EUCYSTIN TABL.	Fragner, B. Praha
LH 6286	DIOLAN	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6287	DIPRON	Interpharma Prag – Praha
LH 6288	DULANA UNG.	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6289	DIJODYROSIN RYPHA	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6290	BROMISOVAL	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6291	AXURIS SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6292	TYTYLAN	Slovakofarma n. p., závod Piešťany
LH 6293	RHEUMASAN	Motycka, Dr. a Bauer
LH 6294	HEMOLUTIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6295	HEMOLUTIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6296	NATRIUM HYDROCARBONICUM SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6297	NATRIUM HYDROCARBONICUM SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6298	NATRIUM HYDROCARBONICUM SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha

LH 6299	SPIRONOVAN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6300	SPIRONOVAN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6301	SPIRONOVAN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6302	SPIRONOVAN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6303	SPIRONOVAN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6304	SPIRONOVAN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6305	SPIRONOVAN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6306	SPIRONOVAN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6307	KAPATHROM	Fragner, B. – Interpharma
LH 6308	KAPATHROM	Fragner, B. – Interpharma
LH 6309	KAPATHROM	Fragner, B. – Interpharma
LH 6310	CODEIN PHOSPHORIC. DR. HEISLER	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6311	CODEIN PHOSPHORIC. DR. HEISLER	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6312	CODEIN PHOSPHORIC. DR. HEISLER	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6313	CARDITALIN PILULAE	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6314	CARDITALIN PILULAE	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6315	CARDITALIN PILULAE	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6316	DANIUM	Interpharma Prag – Praha
LH 6317	DANIUM	Interpharma,
LH 6318	POLYSAN PASTA SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6319	ICHTOXYL SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6320	OPOLUMIN	Mariatherma,

LH 6321	OPOLUMIN	Mariatherma,
LH 6322	CONTRADIPON	Mariatherma,
LH 6323	CONTRADIPON	Mariatherma,
LH 6324	OVOSEX	Scheuer, Dr. a spol.
LH 6325	OVOSEX	Scheuer, Dr. a spol.
LH 6326	ERGOTAMIN FORTE SPOFA	Farmakon, n.p.
LH 6327	ERGOTAMIN SPOFA	Farmakon, n.p.
LH 6328	GLUCVERTOSA 10%	Klan, Dr.
LH 6329	GLUCVERTOSA 10%	Klan, Dr.
LH 6330	GLUCVERTOSA 20%	Klan, Dr.
LH 6331	GLUCVERTOSA 10%	Klan, Dr.
LH 6332	PULMOJODIN	Pragochemia,
LH 6333	AVIRIL	Astrid, n. p., Praha
LH 6334	PEVITON PRAGOCHEMIA	Pragochemia,
LH 6335	MEAPROSTAN GRANULAE - MATĚJ	Matěj, J., Ph. Mr.
LH 6336	MULTOSALIX	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6337	SPIRONOVAN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6338	SPIRONOVAN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6339	AVIRIL C	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6340	DIGITYP - KOLIN	Akciové továrny na vyrábění lučebnin Kolín
LH 6341	VERPYRAN EKO	EKO,
LH 6342	MENOTHEOSAN DR. WANDER	Wander, A., Dr., a. s.
LH 6343	CORETONIN GUTTAE	Fragner, B., Prag – Praha
LH 6344	ANALGIN REMED	REMED,

LH 6345	MORPHINUM HYDROCHLOR. 2% DR. HEISLER PURISS. STERIL.	Heisler, R. Dr. Ing.
LH 6346	EMETINUM HYDROCHLOR. DR. HEISLER 2%	Heisler, R., Dr. Ing., lučební továrna v Chrástí u Chrudimě
LH 6347	DETRION SPOFA	Léčiva, n. p., Dolní Měcholupy
LH 6348	EUCORAN	Interpharma,
LH 6349	UNGUENTUM ICHTAMOLI 20% SPOFA	Léčiva, n. p., Dolní Měcholupy
LH 6350	NEOKATHESIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6351	CITROCARBON SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6352	ADRENALIN HYDROCHLOR. DR. HEISLER	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6353	NEODENTICAİN 2%	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6354	BOROVÁ VASELINA	Medica, akc. spol. v Praze
LH 6355	CHOLEVERIN	Mariatherma,
LH 6356	MULTOSALIX	Pragochemia,
LH 6357	UNGUENTUM SALOXILI	Pragochemia,
LH 6358	FLAVONA	Norgine, akc. spol.
LH 6359	B - KOMPLEX SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6360	EUCYSTIN	Fragner, B. Praha
LH 6361	SALKOLIN	Lučební Kolín a.s.
LH 6362	ANTIASTHMATIQUE REMED	Remed,
LH 6363	ENDIARON	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6364	PECARIN	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6365	ALKALICKÁ OČNÍ MAST	Medica, akciová továrna lučebnin a lečiv

LH 6366	SERUM ANTIVIPERINUM	Ústav sér a očkovacích látek, Praha
LH 6367	NOVURIT	Interpharma s. s. r. o. Praha
LH 6368	HORMO - KLIMASAN	Chemosan - Hellco a. s., Komárov u Opavy - Praha - Brno
LH 6369	AVIRIL P	Schnoblig, F.
LH 6370	CHEMOVIR UNG. SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6371	CALABRON SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6372	FAMOSIN PASTA S RYBÍM TUKEM	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6373	REMOPHAN REMED	Remed,
LH 6374	EMULSIO POLYSANI STERILISATA ISOTON	Akciové továrny na vyrábění lučebnin Kolín
LH 6375	NEOTEGRAL	Chema a. s. v Lutíně
LH 6376	VESTIN	Wander, A., Dr., a. s.
LH 6377	DALANIL	Interpharma Prag – Praha
LH 6378	SKIACHOL	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6379	NIGMA	Wander, A., Dr., a. s.
LH 6380	ALKALIT	Prag-Interpharma-Praha
LH 6381	NASOFAMOSEPT SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6382	CARBANTOX SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6383	GLOBULINUM ANTIMORBILLOSUM HUMANUM	Biogena, n.p.
LH 6384	MILICOL	Lékárna U Jednorožce, Praha I
LH 6385	ANUSOL	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6386	SPIRONOVAN SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6387	LUTEODYN	Remed, Prag – Praha

LH 6388	SYRUP SOLVOCOL CODEINAT	Medica, akciová továrna lučebnin a léčiv
LH 6389	SULFADIMIDIN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6390	NEOKATHESIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6391	CODEIN PHOSPHORIC. DR. HEISLER	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6392	BENIN	Fragner, B., Prag – Praha
LH 6393	LAXYL	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6394	LAXYL	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6395	DIPRON	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6396	HEMOLUTIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6397	DORMOTROPIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, n.p.
LH 6398	DORMOTROPIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6399	THEOPURIN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6400	AVIRIL H	Schnobling, F.
LH 6401	NOVOPUREN PRO ADULTIS	Medica,
LH 6402	CINCHOPHAN DR. HEISLER	Heisler, R., Dr. Ing., lučební továrna v Chrastí u Chrudimě
LH 6403	MENTHOCOL DR. HEISLER	Heisler, R., Dr. Ing., lučební továrna v Chrastí u Chrudimě
LH 6404	VICEDRIN SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6405	AGOVALAN	Agopharma, Prusik a spol.
LH 6406	CINCHOPYRIN DR. HEISLER	Heisler, R., Dr. Ing., lučební továrna v Chrastí u Chrudimě
LH 6407	OTALGICIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6408	OPTONICUM	Sanomedia, s. s. r. o.
LH 6409	CHINASCORBIN	Mariatherma,
LH 6410	DIPRONAMID	Interpharma Prag-Praha

LH 6411	DIPRONAMID	Interpharma Prag-Praha
LH 6412	VICEDRIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6413	VOMITIN	Remed,
LH 6414	NEOKATOBROMIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, farm. odd., závod Chrast
LH 6415	PEPSIN-PANCREOLAN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6416	NOVOPUREN	Medica, akc. továrna lučebnin a léčiv v Praze
LH 6417	NOVOPUREN	Medica,
LH 6418	IPEMETIN DR. WANDER	Wander, A., Dr., a. s.
LH 6419	SANORIN SPOFA	Galena n. p., Komárov u Opavy
LH 6420	KOFAMIN EKO	EKO,
LH 6421	HEXAMETHYLENTETRAMIN	Herites, G., Ph. Mr.
LH 6422	OPHTHALMO - AVIRIL	Schnoblig, F.
LH 6423	IMMEDIAT	Norgine, akc. spol.
LH 6424	NASOPHARYNGEAL	Vostřebal, K., Ph. Mr.
LH 6425	LUTOKRIN	Prášek, J., Dr.
LH 6426	PHENOBARBITAL SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6427	VERALGIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6428	STROPHOSAN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6429	KATHESIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6430	GORUTIN	Interpharma Prag – Praha
LH 6431	INSULIN REMED	REMED,
LH 6432	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6433	BOROZAN SPOFA	Léčiva n. p., Praha

LH 6434	CALCEDRAL	Russ, Dr. a spol.
LH 6435	CARBOPURIN	Remed, Prag – Praha
LH 6436	MENTANOL	Wander, A., Dr., a. s.
LH 6437	CHEMAZOLAN 10%	Lučobné a farmaceutické závody, n. p., závod Pharnalabor
LH 6438	NASO-MERFEN UNG.	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6439	JODCALCIUMTHEOSAN	Wander, Dr.
LH 6440	ADAREN	Interpharma A. G. - a. s.
LH 6441	B1-PRAGOVIT 100	Deutsche, Heilmittel
LH 6442	PEPSIN - PANCREOLAN	Heisler, Dr.
LH 6443	OTALGICIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6444	MEADOL	Matěj, J., Ph. Mr.
LH 6445	FERRONAT C	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6446	UROPELLIN - REMED	Remed,
LH 6447	AKUTOL SLABÝ PROF. DR. LOEWENSTEIN	Heisler, R., Dr. Ing., lučební továrna v Chrasti u Chrudimě
LH 6448	BETAREVIT FORTE REMED	Remed, Prag – Praha
LH 6449	NOVURIT SUPPOSITORIA	Interpharma s. s. r. o. Praha
LH 6450	OTALGICIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6451	ALESTEN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6452	LACTIGYN - REMED	REMED,
LH 6453	FELSOL SPOFA	Spojene farmaceuticke zavody, n.p.
LH 6454	PEVITON PRAGOCHEMIA	Pragochemia,
LH 6455	INTRAVARIX	Pragochemia,

LH 6456	THIODAROL	Medica, akc. továrna lučebnin a léčiv v Praze
LH 6457	FLUOCID	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6458	INFADIN	Fragner, B. – Interpharma
LH 6459	EPIBROL DR. WANDER	Wander, A., Dr., a. s., továrna na farmaceutické a dietetické přípravky, Praha
LH 6460	ACIFEIN EKO	EKO,
LH 6461	THESAL	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6462	CONTRASPAN	Fragner, B. Praha
LH 6463	JODAMIN DR. HEISLER	Heisler, R. Dr. Ing.
LH 6464	PULMOCHIN	Pragochemia,
LH 6465	CALCIUM PRAGOCHEMIA	Pragochemia,
LH 6466	THIAMIN FORTE SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6467	CALTHIOMA	Fragner, B. Praha
LH 6468	ANTANGIN REMED	Remed,
LH 6469	GLUCOSOL	Medica,
LH 6470	NATRIUM SALICYLICUM STERIL. STABIL. 10% DR. HEISLER	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, farm. odd., závod Chrast
LH 6471	CHEMOSTIDIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6472	ARTERON SYRUP REMED	Remed,
LH 6473	GLUCOSA DEVENAN	Medica, akciová továrna lučebnin a léčiv
LH 6474	CHEMISTIDIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6475	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6476	CHEMOSTIDIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II

LH 6477	NASOPHARYNGEAL	Vostřebal, K., Ph. Mr.
LH 6478	AVIRIL H	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6479	AGATHEOSAN DR. WANDER	Wander, A., Dr., a. s.
LH 6480	OSTACOL	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6481	CALCIUM PRAGOCHEMIA	Pragochemia,
LH 6482	INOTYOL DR. DEBAT	Labora, kom. spol.
LH 6483	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 40%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6484	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 40%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6485	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 40%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6486	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 40%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6487	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 40%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6488	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 40%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6489	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 10%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6490	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 10%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6491	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 10%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6492	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 10%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6493	SOLUTIO STERIL. SACCHARI AMYLACEI DR. HEISLER 10%	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6494	STROPHOSAN AMPULAE	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6495	MAGNESIUMPEROXYD COMPROIDY	Heisler, R., Dr., Ing.

	DR. HEISLER	
LH 6496	ANTIISTAMIN SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6497	NEOKATHESIN DR. HEISLER	Heisler, R., Dr., Ing.
LH 6498	PEDROLON SPOFA	Léčiva, n.p., Modřany u Prahy
LH 6499	PHENOCHAN	Pharma spol. s r. o.
LH 6500	BEVEJODIN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6501	PRAEDYN SPOFA	Organofarma, n.p.
LH 6502	GORUTIN	Interpharma,
LH 6503	GRANULA MUKOSOLVIN	Herites, G., Ph. Mr.
LH 6504	ANGINOL	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6505	PSYCHOTON	Interpharma,
LH 6506	GRINDELUCHE	Pragochemia,
LH 6507	HYPSTEPS SPOFA	Léčiva n. p., Praha
LH 6508	HYPSTEPS	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6509	ALPEROL	Schnoblig, F.
LH 6510	BOROVÁ MAST	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6511	BOROVÁ VAZELINA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6512	THYMAJODID	Dittrich, J.
LH 6513	BEVITAMINUM	Lučební Kolín a.s.
LH 6514	DETRIGIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6515	PELENTAN SPOFA	Léčiva, n.p., Modřany u Prahy
LH 6516	PROPERISTOL REMED	Remed,
LH 6517	BISMOLAN	EKO, chem. farm. Továrna
LH 6518	PROCILIN SPOFA	Penicilin, n.p.

LH 6519	YOHIMBAN PROF. DRA. O. RYBÁKA	Farmaka,
LH 6520	EREVIT	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6521	NEO- ANGINOL	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6522	THEOCOFFIN	Pragochemia,
LH 6523	SKEPHYLAN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, farm. odd., závod Chrast
LH 6524	SKEPHYLAN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, farm. odd., závod Chrast
LH 6525	SULFATHIAZOL SPOFA	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6526	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6527	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6528	SEBROMAL DR. KLAN	Klan, Dr.
LH 6529	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6530	VENOSCLERAN 5%	Klan, Dr.
LH 6531	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6532	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6533	GLUCOSA SOLUTA 40%	Klan, Dr.
LH 6534	THEOPAR	Klan, Dr.
LH 6535	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6536	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6537	URACYL - SALOL DR. KLAN	Klan, Dr.
LH 6538	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6539	GLUCVERTOSA 10%	Klan, Dr.
LH 6540	CALCIUM CHLORATUM 10%	Klan, Dr.
LH 6541	KRESARBON MITIOR	Medica, akc. továrna lucebnin a leciv

LH 6542	GLUCHINAL	Mariatherma,
LH 6543	ACOPHIN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6544	ARSEN LYMPHOSYRUP	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6545	ARSEN LYMPHOSYRUP	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6546	AJATIN SPOFA	Synfarma, n.p., Dolní Měcholupy
LH 6547	AJATIN SPOFA	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6548	THIAMINUM CHLORATUM FORTISS	Spofa,
LH 6549	THIODAROL ANAESTHETIC	Deutsche, Heilmittel
LH 6550	VALOSEDAN	Spojené farmaceutické závody, n.p., Praha
LH 6551	BENEPHORIN SYRUP	Polák, Emil Ph. Mr.
LH 6552	UROTHROPACID CUM METHYLENO	Pragochemia,
LH 6553	VITACALCIN	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6554	OTALGICIN	Východočeské chemické závody n.p., Pardubice-Rybitví
LH 6555	TRIMEDAL	Spolek pro chemickou a hutní výrobu, národní podnik, farmaceutické oddělení, Praha II
LH 6556	ANUSOL HAEMORRHOIDAL SUPPOSITORIA	Substantia, a.s.
LH 6557	ANUSOL HAEMORRHOIDAL SUPPOSITORIA	Substantia, a.s.
LH 6558	ARIVAL NORMALE	Leruco, Russ, Dr. a spol.
LH 6559	ARIVAL NORMALE	Leruco, Russ, Dr. a spol.
LH 6560	ALUBI	Leruco, Russ, Dr. a spol.
LH 6561	ALUBI A.L.D. "LERUCO"	Leruco, Russ, Dr. a spol.
LH 6562	ALYSAL	Leruco, Russ, Dr. a spol.
LH 6563	NASO FAMOSEPT SPODA GUTTAE	Galena n. p., Komárov u Opavy

LH 6564	ARIVAL SUPRA	Leruco, Russ, Dr. a spol.
LH 6565	ARIVAL SUPRA	Leruco, Russ, Dr. a spol.
LH 6566	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6567	ALUCOL	Wander, A., Dr., a. s., továrna na farmaceutické a dietetické přípravky, Praha
LH 6568	TOGAL	lekarna Richtra, Dr.
LH 6569	BEHEPHORIN GUTTAE	Polák, E. Ph. Mr.
LH 6570	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6571	ANUSOL HAEMORRHOIDAL SUPPOSITORIEN	Gödecke and Co., Chem. Fabrik und Export - akt. Ges.
LH 6572	GELONIDA ANTINEURALGICA	Gödecke and Co., Chem. Fabrik und Export - akt. Ges.
LH 6573	GELONIDA ANTINEURALGICA	Substantia, a.s.
LH 6574	SEBROMAL A	Klan, Dr.
LH 6575	TARGESIN	Substantia, a.s.
LH 6576	TARGESIN	Substantia, a.s.
LH 6577	MENTHOL - DRAGÉES C. COCAINO MEDICA	Medica,
LH 6578	VERALGIN	Spolek pro chem. a hutní výrobu, farm. odd.
LH 6579	VERALGIN	Slovakofarma národní podnik - Hlohovec
LH 6580	THIAMIN FORTE SPOFA	Léčiva, n.p. Modřany u Prahy

10. Seznam zkratek

ČFM	České farmaceutické muzeum
ČSRa	Československá republika, období 1918–1939
ČSRb	Československá republika, období poválečné 1945–1960
ČSSR	Československá socialistická republika
HVLP	hromadně vyráběný léčivý přípravek
LF UK	Lékařská fakulta Univerzity Karlovy
MVZdTV	Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy
PČM	Protektorát Čechy a Morava
PřF UK	Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy
R-U	Rakousko–Uhersko
SPOFA	Spojené farmaceutické závody, Spojené podniky pro zdravotnickou výrobu

11. Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Inzerce Klanovy speciality – Lékárnický věstník, ročník III., vědecká příloha: Časopis Českého lékárnictva, ročník LVII., 1944, s. 126.

Obrázek č. 2: Klanův suvenýr z Johns Hopkins University v Baltimore – ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 59.

Obrázek č. 3: Slovní známky Dr. Klana – ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl V. Továrna.

Obrázek č. 4: Odmítnutí Klana do Spofy – ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 56, fascikl V. Továrna, Oznámení o odmítnutí Zdeňka Klana do Spojených farmaceutických závodů.

Obrázek č. 5: Ceníky vydávané firmou Zdeněk Klan – ČFM, fond Zdeněk Klan, karton 59.

Obrázek č. 6: Sebromal – ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6432.

Obrázek č. 7: Venoscleran 5% - ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6530.

Obrázek č. 8: Glucosa soluta 40% - ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6533.

Obrázek č. 9: Theopar – ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6534.

Obrázek č. 10: Uracyl–salol – ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6537.

Obrázek č. 11: Glucvertosa 10% - ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6539.

Obrázek č. 12: Calcium chloratum 10% - ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6540.

Obrázek č. 13: Amenal – ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6101.

Obrázek č. 14: Proseptol – ČFM, sbírkový fond Sbíрка specialit, LH 6088.

Obrázek č. 15: Ukázka evidenční karty programu Bach ProMuzeum 1. část.

Obrázek č. 16: Ukázka evidenční karty programu Bach ProMuzeum 2. část.

12. Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Počet vyrobených specialit firmou Zdeněk Klan v letech 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1942, 1947.

13. Seznam literatury

Archivní a hmotné prameny

České farmaceutické muzeum, fond Zdeněk Klan

karton 54, 55, 56, 57, 58, 59

České farmaceutické muzeum, sbírkový fond Sbíрка specialit

Použitá literatura

BÍLEK, Ladislav, *Léčivé speciality*, Časopis československého lékárnictva 15, č. 2, 1935.

BRONCOVÁ, Dagmar (ed.), *Historie farmacie v Českých zemích*, Praha 2003.

BROŽOVÁ, Monika, *K dějinám výroby léčiv a léčivých přípravků VII., Inventář sbírky specialit 5*. Hradec Králové, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové.

Spojené farmaceutické závody startují, Časopis českého lékárnictva 2, č. 8., 1946.

Československé farmaceutické přípravky 1953–54.

DOHNAL, František, *Studijní texty k dějinám farmacie*, Praha 2014.

DRÁBEK, Pavel – HANZLÍČEK, Zdeněk, *Farmacie ve dvacátém století*, Praha 2005.

HANZLÍČEK, Zdeněk – RUSEK, Václav, *Teoretické a metodologické problémy farmaceutické muzeologie, Závěrečná zpráva výzkumného úkolu VI-1-9 / 2-7*.

HEISLER, Robert, *Speciální výrobky značky Dr. Heisler s údaji o jich léčebném užití, dávkách, balení a detailní ceně*, Chrast u Chrudimě.

CHALABALA, Milan a kol., *Encyklopédia farmácie*, Bratislava 1991.

- JIROUT, Jindřich, *Československé lékárenství v letech 1945–1975*, Praha 1983.
- KOPEČNÝ, Vít, *Příspěvky k dějinám farmaceutického průmyslu I. díl*. Hradec Králové, 1979. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové.
- „MEDICA“, *akciová továrna lučebnin a léčiv*, *Lékárnické listy* 22, 1929.
- Lékárnický věstník*, ročník III., vědecká příloha: *Časopis Českého lékárnictva*, ročník LVII., 1944.
- LHOTÁK, Kamil Josef, *Farmakologie*. II. vydání, Praha 1930.
- NOVÁK, Jaroslav C., Zdeněk F. *Klan – Dobrý člověk ve špatné době*. ForGolf, roč. 2016, č. 2–3.
- PÍSAŘÍKOVÁ, Zuzana, *Příspěvky k dějinám farmaceutického průmyslu V., firma Remed*. Hradec Králové 2007. Diplomová Práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové.
- POLÁK, Bohuslav, *Farmakologie*, sešit 2., Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1952.
- Prozatimní seznam přípravků závodu Wander: Rok 1948, Praha: SPOFA.
- ROESSLER, J., *O specialitách*, *Časopis českého lékárnictva* 22, č. 13, 1903.
- RUSEK, Václav – KUČEROVÁ, Mária, *Úvod do studia farmacie a dějiny farmacie*, Praha 1983.
- RUSEK, Václav – SMEČKA, Vladimír, *České lékárny*, Praha 2000.
- Seznam farmaceutických přípravků: Rok 1950, Praha: SPOFA, 1949.
- Seznam farmaceutických přípravků: Rok 1951, Praha: SPOFA, 1950.
- Seznam farmaceutických přípravků: Rok 1952-1953, Praha: SPOFA, 1951.

Seznam farmaceutických přípravků: Rok 1953-1954, Praha: SPOFA, 1952.

Seznam farmaceutických přípravků: Rok 1957, Praha: SPOFA, 1956.

Seznam farmaceutických přípravků: Rok 1959-1960, Praha: SPOFA, 1958.

Seznam farmaceutických přípravků: Rok 1962-1963, Praha: SPOFA, 1961.

Seznam přípravků Čs. Farmaceutického průmyslu: Rok 1952–53.

SKÁLA, Jakub – PISKACĚ, Josef – BURSÍK, Josef, *Vademecum medici: Seznam československých léčivých specialit*, Praha 1932.

STRÁNSKÁ, Edita – STRÁNSKÝ, Zbyněk, *Základy štúdia muzeologie*. Banská Štiavnica, 2000. Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica. Fakulta prírodných vied.

STUPKOVÁ, Eva *Výrobní program lékárny U Černého orla na Malé Straně*. Hradec Králové 2018. Rigorosní práce. Univerzita Karlova v Praze. Farmaceutická fakulta v Hradci Králové.

SVATOŠ, Ladislav – BABICA, Jan – VALÁŠKOVÁ, Vladislava: *Případ Klan— Farmaceutická kontrola jako nástroj represe v totalitním Československu*. Česká a slovenská farmacie, ročník 2019, č. 6.

TOMÍČEK, Oldřich (red.), *Lékárnická učebnice*, Praha 1938.

Lékárnické speciality, Věstník českých lékařů, 38, č. 14, 1926

Internetové zdroje:

Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, zákon ze dne 27.5.1852, 117/18952 ř.z., paragraf 336–337. Dostupné na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-asp/?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 271/1949, o výrobě a distribuci léčiv. Dostupné na: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=271%2F1949&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy&fbclid=IwAR2aMJ7hTpTo6-Jcgo-2ILPD8YYP3baYFkCidinFFnzHWwQzbzNSDZHZ0